

Voorwoord

Auteur: Frank Saris

Dankzij enige zeer actieve Vogelwerkgroepleden werden we erop geattendeerd dat Geldersch Landschap & Kastelen een grote bomenkapactie heeft aangekondigd, via bordjes in de Heerlijkheid Beek. Inmiddels hebben we een informatiebijeenkomst bijgewoond en vervolgens hebben we met medewerkers van GLK apart rondgewandeld langs de te kappen bomen. Dit betroffen veel middeloude Beuken, ook Zomereiken en Grove Dennen. In een van de gemarkeerde Grove Dennen zagen we al een groot takkennest zitten (Sperwer). Ook oude bomen met veel dode takken (voorkeursplek Middelste Bonte Specht) worden niet gespaard.

De Heerlijkheid Beek is een iconisch bosgebied (getuige de vele uitingen van kunstenaars, lyrische bosbeschrijvingen, zie Wilde Planten, Westhoff et al.), waar een vrij zeldzaam bostype dominant is, te weten het Wintereiken-Beukenbos. Als je het bos hier haar gang zou laten gaan, wordt dit onder de huidige omstandigheden een vrij hol (hallenbos) Beukenbos, met lagere diversiteit (gezien over twee eeuwen). De huidige levensfase is veel soortenrijker. Op de stuwwal liggen meer van dit soort bossen (SBB Wylerberg-Duivelsberg, deel Refterbos). Die zijn op diverse aspecten rijker: door meer structuur (meer oud en dood hout), meer soorten, meer afwisseling, beter beheer van de beken etc. De historische positie van De Heerlijkheid Beek geeft aan het GLK een bijzondere verantwoordelijkheid.

De informatievoorziening vanuit GLK voorafgaand aan het voorgenomen bosbeheer, blijkt gebrekkig. Voor de

hand liggende bronnen van informatie en kennis (NDFF, BMP-Sovon) zijn niet op tijd geraadpleegd, onder verwijzing door GLK naar gebrek aan tijd, onvoldoende kennis van techniek om dit te ontsluiten etc. Dit vinden we een betreuenswaardige situatie. We hebben met hen een terreinbezoek gebracht en bij de verschillende te kappen bomen een gesprek gevoerd, waardoor we over en weer een uitstekend beeld hebben gekregen van de achtergronden, van feiten, meningen en emoties.

Structuur in een bos krijg je onder meer door dood en kwijnend hout. Dit wordt structureel door GLK anders behandeld dan door bijvoorbeeld Staatsbosbeheer, iets verderop op de stuwwal. In de Heerlijkheid Beek is opvallend weinig dood hout aanwezig. Dit is een direct gevolg van het gevoerde beheer en tevens de voornaamste reden waarom Wylerberg/Duivelsberg veel rijker is aan prioritaire soorten (Middelste Bonte en Kleine Bonte Specht), Boomarter etc. Inmiddels is afgesproken om hoe dan ook alle Wintereiken te laten staan; de gemerkte exemplaren zullen dus niet gekapt worden. Dit geldt ook voor Berk (toekomstig dood hout). Sommige bomen die op de nominatie staan om gekapt te worden in verband met zorgplicht zullen worden getopt in plaats van in zijn geheel gekapt. Dit komt het aandeel dood hout ook ten goede.

Als toonaangevende natuurorganisatie zou GLK een voorbeeld moeten zijn voor andere bosbeheerders. Kwalijk is, dat op de voorlichtingsborden naar het publiek toe de indruk gewekt wordt dat het kappen goed zou zijn voor de natuur en voor de

toekomst van het bos. We zijn dus nog niet helemaal tevreden met het resultaat van het overleg tot nu toe. Eigenlijk hebben we GLK aangeraden helemaal af te zien van deze beheeringreep en zich te beperken tot haar zorgplicht (gevaarlijke situaties met over perceelgrenzen hangende bomen vermijden).

Volgende keer zullen we het resultaat hiervan melden. Maar hoe dan ook is dit een prachtig voorbeeld waar onze Vogelwerkgroep, met al haar kennis en veldervaring, het verschil kan maken op een moderne en voor de natuur opbouwende wijze.

Zwarte Ooievaar, 20 augustus 2016, Millingerwaard

Foto: Vincent Sanders

Houd rekening met kans op illegale vogelvangst

Auteur: Bram Ubels

Vanaf 1997 mogen in Nederland alle inheemse Europese vogelsoorten gehouden worden, mits voorzien van een gesloten voetring. Een gesloten voetring zou bewijzen dat de vogels op legale wijze in gevangenschap gekweekt zijn. In de praktijk blijkt echter dat hier veel mee gesjoemeld wordt, om zo in het wild gevangen vogels te kunnen houden en verhandelen. Een rapport over een verkennend onderzoek naar dit probleem in opdracht van Vogelbescherming Nederland meldt het volgende: 'De verruiming van de wetgeving in 1997 en 2002 heeft er rechtstreeks toe geleid dat er een vraag op gang is gekomen naar vele soorten inheemse vogels. Deze komen voor een belangrijk deel uit het wild.' Ook stellen ze dat er sprake is van een breed probleem en dat het niet slechts om incidenten gaat. In de tien jaren na de wetswijzigingen werden 126 inheemse vogelsoorten in gevangenschap aangetroffen. Daarnaast werden tussen 2003 en 2006 87 inheemse soorten in beslag genomen. Hieruit blijkt, dat een zeer breed scala aan vogelsoorten gehouden en illegaal gevangen wordt. Naar aanleiding van vermoedelijk door stropers uitgehaalde kievietsnesten dit voorjaar bij Groesbeek, wil het bestuur van de Vogelwerkgroep hier graag wat aandacht aan besteden.

Websites die het makkelijk maken vogelwaarnemingen met elkaar te delen, met name waarneming.nl, zijn een uitkomst voor vogelliefhebbers. Echter, de informatie op deze websites is voor iedereen toegankelijk en kan zodoende eenvoudig misbruikt worden door kwaadwillenden. Het is belangrijk je daarvan als waarnemer bewust te zijn.

We willen namelijk op geen enkele manier illegale vogelvangst in de hand werken. Het is echter wel belangrijk waarnemingen door te blijven geven, ook van soorten die gewild zijn in volières. Er bestaan binnen waarneming.nl opties om waarnemingen door te geven zonder dat details ervan voor iedereen zichtbaar zijn. Wanneer je een waarneming onder embargo invoert, is deze alleen te zien door jezelf en door de admins van waarneming.nl. De waarneming komt wel in de database terecht. Je kunt zelf aangeven tot wanneer de waarneming moet worden verborgen. Een tweede optie is invoeren onder km-hokvervaging. Hierbij is de waarneming wel zichtbaar voor anderen, maar wordt de locatie vervaagd. We raden aan om vondsten van nesten van alle soorten standaard onder embargo in te voeren. Daarnaast raden we aan om waarnemingen van soorten die gewild zijn in volières, bijvoorbeeld van zaad-etende zangvogels als Sijs, Putter, Barmsijs, Goudvink, Geelgors en Groenling, onder km-hokvervaging in te voeren. In geval van twijfel kunt u dit altijd in overleg doen (bramubels@hotmail.com). Ziet u iets verdachts in het veld? Neem dan contact op met AID of politie. Voor alle andere zaken die u in het veld tegenkomt en die aandacht van de Vogelwerkgroep verdienen, kunt u bijvoorbeeld via een e-mail contact opnemen met Jordy Houkes (ruimtelijkeordening@vogelwerkgroepnijmegen.nl). Daarbij valt te denken aan meedenken bij inrichtingsprojecten, verstoring tijdens broedseizoen en aan (bouw)werkzaamheden. Door de vele ogen in het veld kunnen we samen wat bereiken.

Dagboek Stelkluten Oeffelter Meent

Auteur: Jordy Houkes

Fotografie: Harvey van Diek en Jordy Houkes

24 juni 2016 - Roepende Steltkluut (vrouw)

In de provincie Noord-Brabant ligt ten noordoosten van Oeffelt de Oeffelter Meent. Dit Natura 2000-gebied ligt in het bedijkte traject van de Maas en het maakt onderdeel uit van het Maasheggenlandschap. In 2016 zijn de in het gebied gelegen beken (de Oeffeltsche Raam en Virdsche Graaf) opnieuw ingericht door het Waterschap Aa en Maas en door Staatsbosbeheer. Ook is er anno 2016 op enkele percelen in de Oeffelter Meent sprake van kleiwinning voor de baksteenindustrie door aannemer Wetering uit Heesch. Deze kleiwinning vindt plaatst in samenwerking met Staatsbosbeheer. Na afronding wordt het gebied weer ingericht als natuur.

Op 31 mei 2016 vond Louis Geraets een broedende Steltkluut in één van de kleiputten van de Oeffelter Meent. Op 1 juni 2016 constateerde hij dat het niet ging om één maar om twee broedende paartjes. Eén van de nesten lag op een klein eilandje van klei, het andere nest lag aan de onderkant van een wat groter

en hoger eiland. Direct werd door Louis opgemerkt dat het kleine eilandje slechts ongeveer 5 centimeter boven het waterniveau lag. Het andere nest lag een stuk hoger, ongeveer 25 centimeter boven het waterniveau.

De eerste dagen van juni viel er veel regen. De waterstanden van de Maas stegen dan ook snel. Alhoewel de kleiput niet in directe verbinding staat met de Maas maakten Louis en Jordy Houkes zich zorgen over de situatie in de kleiput als gevolg van de vele regenval. Toen Louis op 3 juni 2016 poolshoogte ging nemen, werd hun vermoeden bevestigd: de eieren op het kleine eilandje lagen voor ongeveer de helft onder water. Opmerkelijk genoeg zat het Steltkluutvrouwtje hier nog wel op te broeden. Nog in het veld werd besloten om in te grijpen. Er werd de dagen erna nog meer regen voorspeld en de gedachte was, dat het broedgeval sowieso zou mislukken als er niet zou worden ingegrepen. Toen Louis, tot aan zijn middel in het water,

2 juni 2016 - Het nest blijft nog net droog op het eilandje

8 juni 2016 - Tweede ophoogactie

bij het nest aankwam, constateerde hij dat er van de vier eieren er nog drie intact waren. De eieren en het nestmateriaal, bestaande uit kleine steentje en plantmateriaal, werden in eerste instantie verplaatst naar een hoger gelegen eilandje dat op ongeveer 2 meter afstand lag. Tijdens observatie bleken de ouders het verplaatste nest niet te kunnen vinden. Daarop werd door Louis besloten om het bestaande nest op te hogen, tot ongeveer 10 centimeter boven het waterniveau en de drie eieren inclusief nestmateriaal daarop terug te leggen. Vrijwel direct nadat dit was gebeurd, na ongeveer 10 minuten, ging het vrouwtje weer broeden. Voor Louis en Jordy was dat een grote opluchting. Omdat de eieren tijdens het verplaatsen koud aanvoelden en het onduidelijk was hoe lang de eieren voor de helft onder water hadden gelegen, was het maar de vraag of dat ingrijpen niet te laat was.

Op 8 juni 2016 werd Jordy gebeld door Coen van Raaij. Coen had de broedende Steltkluten eind mei zelf opgemerkt en hield de situatie sindsdien dagelijks in de gaten. Coen was inmiddels op de hoogte van het ingrijpen en constateerde dat de situatie van het kleine eilandje wederom kritiek (2 á 3 cm boven het waterniveau) was als gevolg van het alsmaar stijgende waterniveau. Beide Steltkluten waren onrustig en probeerden met steentjes de rand van het nest op te hogen. Van dichtbij ziet Coen dat golfjes, door de stevige wind, al onder de drie eieren doorspoelen. Door Jordy en Coen werd niet veel later het nest een tweede keer opgehoogd. Met behulp van de aanwezig klei werd het bestaande nest opgehoogd tot ongeveer 15 cm boven het waterniveau. Wederom zat het vrouwtje binnen ongeveer 10 minuten weer te broeden op het nest. Het mannetje stond zoals gebruikelijk op wacht. Het tweede nest lag nog steeds voldoende hoog, ongeveer 5 centimeter, ten

opzichte van het omringende water.

Op 14 juni 2016 is het langverwachte moment aangebroken. Coen ziet de eieren van het opgehoogde nest één voor één uitkomen. Tijdens het uitkomen van een ei staat het vrouwtje op het nest toe te kijken. Direct na uitkomen van een ei begint het vrouwtje de pul warm te houden. Ongeveer 10 minuten na het uitkomen, werden de eierschalen door het vrouwtje naar de andere kant van de kleiput gebracht, waarna ze direct terugkeerde naar het nest. Nog geen half uur nadat het eerste jong is uitgekomen, begint het mannetje op enkele meters afstand van het nest te roepen. De eerste twee pullen springen van het nest en zwemmen naar het mannetje. Daar beginnen ze direct zelf met voedsel zoeken. Dit gaat in etappes: na enkele minuten voedsel zoeken, worden ze voor langere tijd warm gehouden door het mannetje. Het laatst uitgekomen jong wordt meerdere keren door beide ouders aangeemoedigd om het nest te verlaten. Uiteindelijk komt dit jong pas een dag later van het nest. Op 14 juni 2016 komen ook bij het andere nest drie pullen uit het ei gekropen. Het is nog steeds onduidelijk wat er met het vierde ei is gebeurd. Het mannetje van dit paar neemt het ouderschap wat minder serieus. Hij staat op een afstand te foerageren en lijkt weinig interesse te hebben in de pullen. De eerste twee pullen besluiten 's avonds op een hoger gelegen eilandje te gaan rusten. Het vrouwtje houdt de twee pullen ondertussen warm. Wat ze echter niet in de gaten heeft, is dat de derde pul ook probeert om op het eilandje te komen. Het lukt de derde pul uiteindelijk niet, waarna deze uitgeput en doorweekt besluit te gaan rusten op de rand van het nest. Ongeveer een half uur later vliegt het mannetje naar het nest waar hij de pul ziet liggen. Door meerdere keren te gaan zitten en te gaan sta-

an, moedigt hij de pul aan om onder hem te kruipen. Helaas is het te laat en blijkt de pul te zijn gestorven.

Op 15 juli 2016 lopen beide ouders rustig met hun pullen door de kleiput te foerageren. Op 16 juni constateerde Coen echter iets opmerkelijks. De volwassen Steltkluten zoeken elkaar constant op en hebben ruzie. Het kan er soms hevig aan toe gaan wanneer één van de Steltkluten op de rug van de ander belandt en met zijn snavel begint te pikken. Op 17 juni blijkt uit sporen dat koeien de avond ervoor zijn losgebroken en ze door de kleiput heen hebben gerend. Het paar met drie pullen is verdwenen uit de kleiput en er wordt gevreesd voor het ergste. Gelukkig wordt de familie na een zoekactie van Coen teruggevonden in een ondergelopen weiland op hemelsbreed 400 meter afstand. Om dit wei-

land te bereiken, hebben ze de Oeffeltsche Raam, op dat moment circa 3,5 meter breed en snel stromend, moeten overzwemmen.

In de weken die volgen, verblijft het paar met drie pullen in het ondergelopen weiland en het paar met twee pullen in de kleiput. Beide hebben regelmatig last van overvliegende Boomvalken en Zwarte Kraaien die ze luid alarmerend weggagen. De jongen worden, naarmate ze groter worden, ook steeds minder warm gehouden door de ouders. Op 9 juli, de pullen zijn dan 25 dagen oud, wordt voor het eerst geconstateerd dat de pullen oefeningen doen met hun vleugels en op 13 juli wordt er al zo'n 30 tot 40 meter gevlogen.

Op 26 juli 2016 staan alle Steltkluten vreedzaam te foerageren in het ondergelopen weiland. Ze worden hier voor het laatst waargenomen op zaterdag 30 juli. De pullen zijn dan

14 juni 2016 - Steltkluut met een jong op de rug op het nest

al 46 dagen oud. Op 1 augustus zijn zowel de kleiput als het ondergelopen weiland leeg. Dezelfde dag staat er in de Groote Peel (provincie Zuid-Limburg) een paar Steltkluten met twee juvenielen. De kans is groot dat dit één van de broedpaartjes uit de Oeffelter Meent is. Dit zal echter nooit met zekerheid kunnen worden vastgesteld, temeer omdat een poging van Jeroen Nagtegaal om de pullen op 2 juli 2016 te ringen, is mislukt. De pullen konden niet worden teruggevonden in de hoge vegetatie/onder de heg.

De Vogelwerkgroep Rijk van Nijmegen e.o. is hiermee een nieuwe broedvogelsoort rijker. Dit is mede te danken aan aannemer Wetering die haar werkzaamheden heeft stilgelegd en het gebied heeft afgesloten. In verband met de zeer kwetsbare locatie is het broedgeval stilgehouden. We hopen op ieders be-

1 juli 2016 - Jong Steltkluut

23 juli 2016 - Ouder met jongen

Vogels zijn niet voor de poes!

Auteur: Jaap Brinkman

Het beschermen van vogels in de vrije natuur is verwoord in de doelstellingen van onze Vogelwerkgroep. Terecht maken we ons druk om ontwikkelingen die een bedreiging vormen voor het leefgebied van vogels. Opvallend is, dat één bedreiging nauwelijks aandacht krijgt: de kat. Iedere katteneigenaar weet: katten doden vogels. Laat de poes een tijdje buiten spelen en de kans is groot dat hij of zij even later een Roodborst op de deurmat deponeert, dood of onherstelbaar toegetakeld. Over de omvang van dit probleem zijn geen harde cijfers voorhanden, maar op basis van inventarisaties kunnen we wel een idee krijgen. De uitkomsten stemmen niet vrolijk: katten richten een ware slachting aan onder vogels.

Vogelsterfte door katten. De Amerikaanse ecooloog Pete Marra schreef er een boek over: *Cat Wars*. Hij becijferde dat in de VS jaarlijks naar schatting 1,3 tot 4 miljard vogels door katten worden doodgebeten. Zwerfkatten nemen daarvan zo'n 70% voor hun rekening, huiskatten de rest. Samen met collega's deed hij onderzoek naar vogelsterfte die door menselijk handelen werd veroorzaakt. Met behulp van rekenmodellen konden schattingen worden gedaan voor het aantal vogels dat zich doodvliegt tegen hoge gebouwen, hoogspanningskabels en windmolens en het aantal dat sneuvelt in het verkeer. En voor het aantal vogels dat wordt gepakt door een kat. Wat bleek: de kat alleen is verantwoordelijk voor meer sterfte dan alle andere genoemde factoren bij elkaar. Meer nog dan over de uitkomsten van hun onderzoeksmodellen waren de onderzoekers verbaasd over de reacties van de buitenwereld. Die wil dit verhaal namelijk helemaal niet

horen. Kattenliefhebbers (en dat zijn er veel) schieten direct in de ontkenningsmodus. Of erger. De ecooloog heeft inmiddels meerdere doodsbedreigingen ontvangen. Toch wordt de bewijslast steeds overtuigender. Brits onderzoek toont aan dat 30 tot 50% van de sterfte onder Huismussen op het conto van katten kan worden geschreven. Ook in Nederland gaat de mus hard achteruit. Onduidelijk is waarom precies. Vaak wordt gewezen op het verdwijnen van rommelige achtertuinen. Over katten geen woord. Ecooloog Marra denkt er het zijne van. Hij stelt: 50% van de soorten op aarde gaat achteruit. De kat is een deel van dit probleem. Op geïsoleerd gelegen eilanden kan de invloed van katten zelfs desastreuze gevolgen hebben. Op deze plekken zijn inheemse soorten vaak niet gewend aan de aanwezigheid van roofdieren. Als er dan plotseling een roofdier wordt geïntroduceerd dan kan dat verregaande gevolgen hebben. Zeker is, dat de kat in dit verband betrokken is bij het uitsterven van ten minste 33 vogelsoorten.

Katteneigenaren willen er niet aan. "Mijn kat doet zoiets niet. Nou, okay, een enkele keer misschien. Valt allemaal best mee". Dat is het beeld dat mensen van hun eigen kat hebben. Maar dat beeld klopt niet. Volgens ecologen neemt de kat maar een fractie van de vogels die hij vangt mee naar huis. Dierenartsen in de Amerikaanse staat Virginia onderschrijven dit. Het plaatselijke Wildlife Center kent een lange traditie waarbij dierenartsen en vrijwilligers gewonde dieren oplappen en vervolgens terugplaatsen in de natuur. In het oktobernummer van *Journal of Wildlife Management* verscheen een artikel over hun bevindingen. In een periode van tien

jaar werden hier bijna 21.000 gewonde zoogdieren en vogels binnengebracht. Voor de vogels ging het om 62 verschillende soorten. Dieren waarvan bekend was dat een kat de veroorzaker van het letsel was, waren er vaak slecht aan toe. In 80% van de gevallen overleed de vogel of moest hij worden afgemaakt. De dierenartsen pleiten dan ook voor een “ophokplicht” voor katten.

De huiskat is een sportjager. Thuis bij het baasje krijgt hij (vaak meer dan) voldoende kwalitatief hoogwaardig voedsel voorgeschoteld. Anders dan een wild roofdier is hij dus niet afhankelijk van de prooien die hij vangt. Maar toch, eenmaal buiten slaat hij aan het moorden. Dat is de natuur, zegt de eigenaar. Daarmee doelt hij dan op de aard van het beest. Want met natuur in de betekenis die wij er doorgaans aan geven, heeft onze huiskat niets te maken. Het is een uitheems (roof-)dier dat wij zijn gang laten gaan in onze kwetsbare natuur. Op waarneming.nl kunnen katteneigenaren melding maken van vogels die door hun kat zijn meegebracht. Dat zijn natuurlijk vaak de bekende “stadsoorten”, maar soms ook zeldzame soorten. In Zuid-Holland vond iemand onlangs een Woudaap op de mat. Andere uitheemse verstekelingen in onze natuur, planten en dieren zoals Ambrosia, Amerikaanse Vogelkers, Tijgermug en Muskusrat, worden bestreden of ten minste beheerd. Wie echter de term wildbeheer in combinatie met katten gebruikt, maakt zich niet populair. Dit verklaart waarschijnlijk het doodzwijgen van het probleem. Vogelbescherming Nederland heeft bijvoorbeeld al laten weten geen anti-kattencampagne te gaan voeren. Niet omdat ze de beschreven bevindingen betwijfelt, maar omdat ze inschat dat de achterban, de leden en donateurs, dit niet zal pikken.

Nu wat dichter bij huis: wat kunnen we zeggen over de situatie in Nijmegen? Hoeveel vogels worden bij ons slachtoffer van het geliefde huisdier? Ook hier hebben we natuurlijk geen harde feiten, maar laat ik eens een poging wagen. Over het aantal huiskatten in Nederland bestaat een tamelijk helder beeld. Tussen de drie en de vier miljoen; ofwel een kat op elke vier tot vijf mensen. Voor Nijmegen kom je dan op iets minder dan 40.000. Sommige katten blijven altijd keurig binnen, maar stel nu eens dat de helft zichzelf regelmatig zelfstandig uitlaat. Dat zijn dan 20.000 katten. En stel dat die eens per maand een vogel verschalken, dan hebben we het over 240.000 slachtoffers per jaar in Nijmegen alleen. En zouden onze katjes elke veertien dagen succes hebben (aannames voor het aantal gevangen vogels per kat per jaar variëren van 5 tot 50) dan praten we over een half miljoen dode Nijmeegse vogels! Elk jaar!

Dan hebben we de zwervkatten nog buiten beschouwing gelaten. Die richten relatief veel schade aan; zij zijn voor hun voortbestaan immers wel afhankelijk van het vangen van hun prooien. Niemand weet echter hoe talrijk zwervkatten zijn. De schattingen voor Nederland lopen uiteen van 135.000 tot 1,2 miljoen. (De bovenkant van deze schatting lijkt mij trouwens onwaarschijnlijk. Dit zou neerkomen op zo’n 35 zwervkatten per vierkante kilometer.) Hoe dan ook, een enorme bandbreedte die het moeilijk maakt om enigszins betrouwbare schattingen te maken van hun aantal slachtoffers. Daar ga ik me hier daarom verder niet aan wagen. De geschatte gevolgen van het handelen van de huiskat lijken me voldoende aanleiding om te onderkennen dat de kat een serieus probleem is voor vogels.

Is er iets aan te doen? In principe: ja. Wetenschappers zijn het erover eens: zwervkatten zouden bejaagd moeten worden. Me dunkt, een mooi alternatief voor onze jagers! Helaas, de publieke opinie vindt dit zielig en aldus handelt de politiek. In 2013 is in de Tweede Kamer een motie van de Partij van de Dieren aangenomen die de jacht op katten verbiedt. Het alternatief van de PvdD? Vangen, steriliseren of castreren en terugplaatsen. Klinkt heel sympathiek, maar enig wetenschappelijk bewijs dat dit werkt, is er niet. Erger, modelstudies wijzen uit dat deze aanpak pas effectief is als 75 tot 90% van alle zwervkatten zou worden 'behandeld'. Je hoeft geen wetenschapper te zijn om te snappen dat een dergelijke score in de praktijk volledig onhaalbaar is. Kortom, een mooi verhaal voor de bühne, maar zelfs geen

begin van een oplossing.

En de huiskat dan? Dat zou toch eenvoudiger moeten zijn; die hebben we namelijk zelf (vaak letterlijk) in de hand. En anders dan problemen als klimaatverandering of verlies van biotoop, is de huiskat een probleem waar we direct iets aan kunnen doen. Er zijn namelijk heldere en eenvoudige richtlijnen. Bijvoorbeeld om elke kat een belletje en een opvallende halsband te laten dragen. Nog belangrijker en verreweg het meest effectief: houd de kat binnen! In elk geval 's morgens en altijd in het broedseizoen (april tot september). Hoe simpel kan het zijn? Cruciale vraag blijft natuurlijk: hoe kunnen we katteneigenaren ervan overtuigen dat deze maatregelen nodig zijn? Ligt hier misschien een uitdaging voor de VWG?

Schets: Jeroen Helmer

Broedvogels van het Zweefvliegveld Maldens Vlak in 2016

Auteur: Jeroen Veeken

Inleiding

Al zeer lang wordt binnen de grenzen van het werkgebied van Vogelwerkgroep Rijk van Nijmegen en omstreken (verder: VWG) systematisch gekeken naar broedvogels. Een langlopende lijst bestaat bijvoorbeeld voor vrijwel de gehele Gelderse Poort. Vrijwilligers zijn daar, onder coördinatie van SOVON, gekoppeld aan telgebieden waarin zij jaarlijks inventarisaties uitvoeren. Ook buiten de Gelderse Poort vinden dergelijke monitoringen plaats, hetzij in opdracht van natuurbeschermingsorganisaties als Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer, hetzij op eigen initiatief van een enthousiasteling.

Vanaf 2014 wordt door de VWG structureel opgeroepen om meer broedvogelinventarisaties uit te voeren in wat minder goed bekeken gebieden binnen de grenzen van het werkgebied, vooral ook buiten de Gelderse Poort. Hierdoor zijn

verschillende initiatieven gestart. In 2016 zijn in dit kader de broedvogels van Zweefvliegveld Maldens Vlak geïntroduceerd. Van deze inventarisatie worden de resultaten in dit rapport weergegeven.

Dank gaat uit naar de Nijmeegse Aeroclub, die een aantal leden van de VWG onder strikte voorwaarden toelaat op het zweefvliegveld, naar Sjaak van den Berg, die bewees goed gezelschap te zijn tijdens een aantal bezoeken, naar Peter Hoppenbrouwers die bij slecht weer een poging tot een ochtendronde heeft gedaan tijdens afwezigheid van ondergetekende en naar SOVON, voor het beschikbaar stellen van veldkaarten en voor de mogelijkheden tot het doen van een volledig digitale inventarisatie via Avimap.

Gebiedsbeschrijving

Zweefvliegveld Maldens Vlak is gelegen tussen de bossen die zijn ingeklemd door Nijmegen, Malden, Molenhoek en Groesbeek. Het

Figuur 1: Inventarisatiegebied Zweefvliegveld Maldens Vlak

inventarisatiegebied omvat een oppervlakte die iets groter is dan het zweefvliegveld zelf; de bosranden die direct gelegen zijn om het vliegveld, zijn in de inventarisatie meegenomen (Figuur 1).

Het onderzoeksgebied is ongeveer 68 ha groot. Hiervan wordt ruim 27 ha (40%) ingenomen door open grasland, bestaande uit kort gehouden (cyper)gras- en heidesoorten: de banen van het zweefvliegveld. Hieromheen bevinden zich stroken waarin Struikhei domineert (9 ha, ongeveer 13%), die op hun beurt omkaderd worden door bos(randen) waarin vrijwel uitsluitend Grove Den een boomvorm bereikt (26 ha, 38%). Het restant van het gebied bestaat uit opslag van Amerikaanse Eiken en Pijpenstrootje, (zand)paden, campingterrein met verspreide bomen, bebouwing en een terras.

Methode

De broedvogelinventarisatie werd uitgevoerd volgens de methodiek van het Broedvogel Monitoring Project Bijzondere soorten (BMP-B) van SOVON Vogelonderzoek Nederland, op de wijze die beschreven is in de handleiding van Van Dijk & Boele (2011). Voor het in het veld invoeren van de waarnemingen en het uploaden naar de SOVON-database is Avimap gebruikt, waarna de waarnemingen door SOVON automatisch zijn ge-autoclusterd tot broedvogelterritoria.

De BMP-B-methodiek schrijft voor dat 5-8 keer een gebieddekkende inventarisatie gedaan wordt in de periode maart-juni. Minimaal eenmaal wordt dit een nachtbezoek geacht te zijn. Behalve op alle verplichte BMP-B-soorten (zie Handleiding) is ook gelet op alle

facultatieve soorten. Ook is een aantal extra soorten in kaart gebracht.

In totaal werden in 2016 zeven ochtendbezoeken aan het gebied gebracht (zie Figuur 2). De meeste hiervan vonden plaats vanaf (ruim) voor zonsopkomst en duurden ongeveer twee uur. Eenmaal werd een avondronde gelopen onder slechte weersomstandigheden. Dit bezoek is twee weken later herhaald, onder gunstiger telomstandigheden, maar in een minder optimale periode van het broedseizoen. Aanvullend is een paar waarnemingen gebruikt dat afkomstig is van aanvullende (deel)bezoeken. Er zijn geen waarnemingen van derden gebruikt.

Datum	Starttijd	Eindtijd	Bezoektype
12-03-2016	08:30	10:30	Ochtend
21-03-2016	09:30	11:15	Ochtend
26-03-2016	08:00	10:30	Ochtend
10-04-2016	06:30	09:10	Ochtend
16-04-2016	08:30	10:30	Ochtend
16-05-2016	05:30	08:00	Ochtend
06-06-2016	07:30	09:00	Ochtend
18-06-2016	22:30	23:30	Avond
08-07-2016	22:30	23:30	Avond

Figuur 2: Overzicht van inventarisatiebezoeken

Resultaten

Algemeen

Van de 109 Verplichte Bijzondere Soorten die bij een BMP-B-telling worden bekeken, waren er vijf aanwezig in het onderzoeksgebied. Hetzelfde geldt voor negen van de dertig Facultatieve Bijzondere Soorten. Voor een volledig overzicht van alle broedvogelaantallen kan de tabel in Figuur 3 worden geraadpleegd. De resultaten van een aantal soorten worden hieronder verder toegelicht en geïnterpreteerd.

Soort	# Territoria	Type	Soort	# Territoria	Type
Houtsnip	1	f	Goudhaan	5	
Holenduif	1		Grauwe Vliegenvanger	4	
Houtduif	7		Staartmees	3	
Nachtzwaluw	1	v	Glanskop	4	f
Grote Bonte Specht	9		Matkop	1	
Kleine Bonte Specht	1	v	Kuifmees	7	
Boomleeuwerik	8		Zwarte Mees	6	
Boompieper	20	f	Boomklever	4	f
Heggenmus	1		Boomkruiper	8	
Gekraagde Roodstaart	11	f	Gaai	4	
Roodborsttapuit	11	v	Zwarte Kraai	2	
Grote Lijster	5	f	Putter	2	v
Grasmus	1	f	Kneu	2	f
Tuinfluit	1		Goudvink	1	f
Fitis	21		Appelvink	4	v

Figuur 3: Broedvogelsoorten met bijbehorende territoriumaantallen. Verplichte BMP-B-soorten (v) en facultatieve soorten (f) zijn gecodeerd. De overige geïnventariseerde soorten maken geen deel uit van het BMP-B-protocol.

In Figuur 3 vallen de hoge aantallen van Boomleeuwerik, Boompieper, Gekraagde Roodstaart, Roodborsttapuit en Fitis op. Deze zijn direct te koppelen aan de biotooptypen ter plaatse. Boompiepers en Fitissen zijn te vinden in de ruim aanwezige overgangen van bosrand naar meer open vegetatie, Boomleeuweriken foerageren en nestelen in de overgangen van het open grasland naar de randen van Struikhei, die op hun beurt zeer geschikt blijken voor Roodborsttapuiten. De rommelige open plekken in het bos en in de bosranden worden goed gevonden door Gekraagde Roodstaarten.

Houtsnip

De Houtsnip is een soort van grote aaneengesloten boscomplexen, waarbij hij een voorkeur heeft voor bossen met open plekken, een plaatselijk natte bodem en een dikke humuslaag. De bossen om het onderzoeksgebied zijn weliswaar groot in omvang, maar ze liggen op arme zandgrond. In de broedtijd wordt deze soort slechts zeer weinig waargenomen in dit deel van het

werkgebied. In de Maasduinen (Bergerheide, Hamert) is hij algemener.

Het betreffende territorium in het onderzoeksgebied is het gevolg van een waarneming van een baltsend overvliegende vogel tijdens de eerste avondinventarisatieronde, op een avond met veel wind en nattigheid en derhalve onder ongunstige omstandigheden. In het winterhalfjaar worden regelmatig Houtsnippen waargenomen op het zweefvliegveld, in het broedseizoen was dit de enige waarneming.

Vanwege de grote activiteitsgebieden van baltsende mannetjes, is het onzeker of daadwerkelijk binnen de grenzen van het onderzoeksgebied gebroed is.

Nachtzwaluw

Deze soort is gebonden aan halfopen heidelandschappen en bossen op zandige bodem, waardoor hij prima op zijn plaats is op het zweefvliegveld en op de naastgelegen Mulderskop. Aangezien de

eerste avondinventarisatie plaatsvond onder winderige en natte omstandigheden en het latere avondbezoek gebracht werd na de zangpiek van deze soort is het onzeker om hoeveel territoria het werkelijk gaat. Tijdens voorgaande jaren zijn er geregeld meerdere baltsende vogels waargenomen.

Boomleeuwerik

De Boomleeuwerik is een soort die traditiegetrouw steeds al vroeg in het jaar op het Maldens Vlak aanwezig is. Zingend rondvliegende mannetjes zijn veelal lastig te lokaliseren en kunnen grote afstanden afleggen. Na de zangpiek die vaak al vroeg in het seizoen plaatsvindt, zijn ze vaak snel weer stil.

Het autoclusterprogramma zet, fusieafstanden en datumgrenzen in acht genomen, het aantal territoria op acht. Zoveel baltsende mannetjes zijn inderdaad in het gebied aanwezig geweest, maar er wordt getwijfeld of dit tot evenzoveel broedgevallen heeft geleid.

Roodborsttapuit

De Roodborsttapuit doet het in Nederland erg goed. Zo ook op het zweefvliegveld; de volledige Struikheiderand wordt bewoond. Wanneer vanaf 15 maart een zingend mannetje wordt waargenomen, wordt hieraan een territorium toegekend. Wellicht zitten bij de vroeg zingende vogels nog een paar doortrekkers die dus onterecht aan een territorium verbonden worden. Of het werkelijk aantal broedgevallen net als het aantal toegekende territoria op elf uitkomt, wordt betwijfeld.

Grote Lijster

Zoals de lokale trektellers vanaf augustus merken, is het zweefvliegveld een plaats

met een grote aantrekkingskracht op foeragerende Grote Lijsters. Niet zelden worden dan groepen van meer dan zestig vogels waargenomen. Bovendien is de soort in staat tot het afleggen van grote afstanden, ook binnen het broedseizoen. Het is bij deze soort erg lastig om een precies beeld te geven van het aantal vogels dat werkelijk in het gebied broedt. Vast staat, dat ze in de omgeving ruim vertegenwoordigd zijn.

Tuinfluits

De Tuinfluits heeft niets te zoeken in heideterreinen op arme bodem. Deze soort werd dan ook waargenomen aan de rand van het inventarisatiegebied, grenzend aan de spoorlijn, waar meer dichte struikvegetatie aanwezig is.

Zwarte Kraai

Aan deze soort zijn twee territoria toegekend, gebaseerd op de aanwezigheid van twee op het zweefvliegveld foeragerende paartjes. Nesten van de Zwarte Kraai zijn niet gevonden, waardoor het onduidelijk is of binnen de grenzen van het onderzoeksgebied gebroed is.

Roofvogels en uilen

Met grote regelmaat zijn allerlei roofvogel- en uilensoorten waargenomen op, boven of vanaf het zweefvliegveld. Buizerd, Wespandief, Sperwer, Havik, Boomvalk, Torenvalk, Bosuil en Ransuil zijn vrij algemene broedvogels van de bosgebieden waarbinnen het Maldens Vlak gelegen is. Het klakkeloos volgen van de telrichtlijnen zou vele territoria opleveren. Broedgeschikte gebieden bevinden zich echter vooral buiten de grenzen van het onderzoeksgebied. Tenzij nesten zijn gevonden of nestindicatieve waarnemingen zijn gedaan, zijn dan ook geen territoria toegekend aan vogels van deze groepen.

Ook aanwezig

Een aantal vogelsoorten was gedurende het broedseizoen weliswaar in het onderzoeksgebied aanwezig, maar zonder dat daaraan territoria gekoppeld zijn. De meest in het oog springende zijn Zwarte Specht, Raaf en Kleine Barmsijns.

Zwarte Specht

Vanaf het zweefvliegveld worden met grote regelmaat Zwarte Spechten waargenomen. Ten minste twee territoria bevinden zich in de buurt, maar er was met zekerheid geen broedgeval binnen het onderzoeksgebied.

Raaf

Gedurende minimaal de helft van de inventarisatiebezoeken zijn vanuit het gebied Raven waargenomen. Het betroffen steeds waarnemingen van eenlingen of van vogels buiten de grenzen van het onderzoeksgebied. In het onderzoeksgebied is met zekerheid niet gebroed. Of er broedgevallen zijn in de rest van Heumensoord, is niet bekend.

Kleine Barmsijns

Op verschillende locaties binnen het onderzoeksgebied zijn tot diep in april waarnemingen gedaan van zingende

Kleine Barmsijzen. Bij het naderen van de datumgrenzen van deze soort (10 mei) waren de vogels niet meer aanwezig.

Conclusie

Dit betrof een eerste broedvogelinventarisatie van het gebied. Hierdoor is het niet mogelijk om de resultaten op een betrouwbare wijze in perspectief te plaatsen.

Wel is duidelijk dat de soorten die verwacht mogen worden, vertegenwoordigd zijn. Voor bosvogelsoorten geldt dit misschien niet altijd binnen het onderzoeksgebied zelf, maar in de ruimere omgeving zijn ze zeker aanwezig. De Houtsnip was een leuke verrassing.

Soorten van heide(randen) en open landschap zijn volop aanwezig, getuige de aantallen Boomleeuwerik, Boompieper, Fitis, Gekraagde Roodstaart en Roodborsttapuit. Dit past bij de grote beschikbaarheid van de betreffende biotopen.

Er is het voornemen om dit gebied vaker te inventariseren. Dat zal echter niet jaarlijks gebeuren.

Literatuur

van Dijk A.J. & Boele A. 2011. Handleiding SOVON Broedvogelonderzoek. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Ander faunanieuws 2016-3

Auteur: Sjak Gielen

De lente kwam dit jaar, na een zeer zachte winter, laat op gang. De start (maart en april) was koud en april was bovendien ook nat. Vanaf mei werd het warmer. Ook de zomer was warm met veel zon; in het werkgebied was de zomer droog en de nazomer ronduit schitterend.

Dat had natuurlijk allemaal ingrijpende gevolgen voor diverse soortgroepen.

Libellen

Afgezien van de in het vorige nummer reeds vermelde klapper van de **Sierlijke Witsnuitlibel** die in juni bij het Wylerbergmeer werd gezien, werden er op twee locaties **Bandheidelibellen** waargenomen. Zowel in Velp bij Grave als langs de Groesbeek in de Horst waren meerdere beesten gedurende enkele weken aanwezig. In Velp betrof het, gezien de aanwezigheid van niet-uitgekleurde exemplaren, waarschijnlijk een populatie. In Groesbeek zijn het hoogstwaarschijnlijk zwervers geweest. In juli vlogen enkele **Beekoeverlibellen** in de Bruuk. Hier werd ook een mannetje **Gevlekte Glanslibel** gezien. Deze bleef echter niet lang genoeg zitten voor een foto. Het vormt wellicht een voorbode van een nieuwe soort in onze regio?! Ook de **Zuidelijke** soorten van **Heidelibel**, **Oeverlibel**, **Keizerlibel** en **Glazenmaker** werden waargenomen.

Met 51 verschillende soorten werd 2015 ruimschoots overtroffen.

Sprinkhanen en krekels

Enkele zeldzame soorten worden in steeds grotere aantallen gemeld. Dat geldt voor de **Wrattenbijter** (tot 30 nimfen en 13 imago's tegelijk), de **Zadelsprinkhaan** (tot 11 imago's) en het **Kalkdoortje** (tot 14 exemplaren). Het

gaat bij de eerste twee soorten nog maar om een zeer beperkte verspreiding. Het voorkomen van de **Kiezelsprinkhaan** en het **Wekker-tje** is nog veel beperkter, zowel in aantal als in spreiding. In de Millingerwaard vestigde zich de **Blauwvleugelsprinkhaan**. Mogelijk is dit de enige plek langs de rivieren.

In totaal werden dit jaar 34 verschillende soorten gemeld, met het **Zuidelijk Spitskopje** als meest talrijke.

Zoogdieren

Ja ja, vleermuizen behoren tot de zoogdieren. Het waarnemen en op naam brengen van vleermuizen is specialistenwerk. Daarvoor is een batdetector, die ultrasone geluiden omzet naar voor ons hoorbare geluiden, eigenlijk onontbeerlijk. In Ottersum kon tijdens een zoldertelling de zeer zeldzame **Grijze Grootoorvleermuis** worden gefotografeerd. Deze soort is veel schaarser dan de nauwverwante Gewone Grootoorvleermuis.

Dat het voor een jonge **Boommarter** gevaarlijk is om het veilige bos uit te gaan, werd maar weer eens duidelijk toen half september een onvolwassen beest op de A50 bij knooppunt Valburg dood in de berm werd aangetroffen. Dat **Wilde Zwijnen** door het verdwijnen van rasters steeds meer uitwaaiëren, kan worden afgeleid uit de vele plekken waar de aarde behoorlijk omgewoeld wordt achtergelaten.

Reptielen en amfibieën

De **Rugstreeppad** mag dan wel streng beschermd zijn middels de Europese Habitatrichtlijn, in onze regio is het geen zeldzaamheid gezien de meer dan 8000 exemplaren die dit jaar gezien en/of gehoord werden. Van de **Gladde Slang**, **Kamsalamander**, **Vinpootsalamander**, **Poelkikker** en **Europese Meerkik-**

Eikenwespvlinder Foto: Marc de Bont
Hatertse Vennen, 26 mei 2016

ker werden hooguit 25 exemplaren gemeld. Deels zal dat echter zeker samenhangen met het verborgen voorkomen of de lastige determinatie.

Nachtvlinders

Er zijn in 2016 zo'n 900 verschillende soorten ingevoerd in de database van het werkgebied van de VWG. Het tikt altijd lekker aan bij deze soortgroep. Onder de ingevoerde soorten bevinden zich ook een vijftal *Sesiidae* of in gewoon Nederlands 'wespvlinders'. Persoonlijk vind ik dit een fantastische familie waarvan in Nederland slechts twaalf soorten vliegen. Een leek zal bij deze beestjes (zie foto) niet zo snel denken aan nachtvlinders, omdat ze qua uiterlijk, zoals de familienaam al aangeeft, meer op wespen (of bijen) lijken. Of van deze visuele mimicry een dreigende en dus beschermende werking moet uitgaan, is wetenschappelijk niet vastgesteld.

Dagvlinders

Na (en dus ook door) een voorjaar met een diepe temperatuurdip kregen we in de zomer minder vlinders dan normaal. De nazomer was natuurlijk wel goed, met naar het einde toe nog flinke aantallen Dagpauwogen, Bonte Zandoogjes en (weer wegtrekkende) Atalanta's. Opvallend schaars waren dit jaar **Konin-ginnenpages**, **luzernevlinders** en de **Kleine**

Parelmoervlinder. Ook de **Zilveren Maan**, de **Kleine Vos** en aanvankelijk ook de **Dagpauw-oog** en het **Icarusblauwtje** zagen we minder dan in andere jaren. De **Grote Vos**, **Argusvlin-der**, **Aardbeivlinder** en **Kleine IJsvogelvlinder** werden nauwelijks gezien.

De **Bruine Eikenpage**, een soort die nagenoeg is uitgestorven in het werkgebied, liet na een eerste melding eind juli een sterke opleving zien. Bij navraag bleek het echter meestal om een verwisseling te gaan met de minder schaarse Eikenpage. Dat laat maar weer zien hoe graag waarnemers de Bruine Eikenpage aan hun (regio-of jaar)lijst willen toevoegen en/of hoezeer waarnemen beïnvloed wordt door wat men hoopt te zien. Een kritische instelling blijft noodzakelijk. Anderzijds geeft het terugtrekken van de foutieve waarneming wel aan dat de betrokken waarnemers in ieder geval juist weten om te gaan met kritiek. Hulde daarvoor.

Op 26 september werd een dode **Melitaea** gevonden in Oosterhout bij Nijmegen. Of het een **Bosparelmoervlinder** betrof, wordt nog uitgezocht. De vlinder, die werd aangetroffen op de houten deksel van een kist, is hoogstwaarschijnlijk met een transport van grasza-den uit Denemarken naar Nederland mee gekomen.

De **Grote Weerschijnvlinder** lijkt - voor zover dat mogelijk is bij vlinders - toch wel vaste voet aan de grond gekregen te hebben in de Bruuk, waar de soort nu voor het derde jaar op rij is waargenomen. Ook uit het nabijgelegen Reichswald kwam er een melding van deze soort.

Opvallend goed deed het **Hooibeestje** het in 2016. De aantallen lagen hoog en op veel plaatsen werd deze kleine maar mooie vlin-der gezien. Van het **Bruin Zandoogje** werden begin juli onwaarschijnlijke aantallen gemeld. Zo werden tijdens het lopen van een monito-

ring op Driehuizen (Nijmegen) 385 exemplaren geteld en langs de Graafse Raam bij Gassel werden 'wolken' van vlinders voornamelijk op Akkerdistel en Jakobskruid gemeld tot 2000 exemplaren! Na augustus was het echter snel gedaan met deze graslandvlinder.

Met 40 verschillende soorten viel de jaaropbrengst drie lager uit dan in 2015. Spektakelstukken als Oostelijke Vos, Rouwmantel en Keizersmantel waren er dit jaar niet meer bij.

Kevers

Er kwamen diverse waarnemingen van het **Vliegend Hert** uit de Reichswaldrand. Een waarnemer meldde zelfs dertien exemplaren. Verrassend was de vondst van een dood exemplaar op de Nijmeegse begraafplaats Rustoord in Hengstdal.

Minstens zo spectaculair was de waarneming van een vrouwelijke **Neushoornkever** in een

tuin in Sint Anna, een wijk midden in de stedelijke bebouwing van Nijmegen. Deze zeldzame soort werd lange tijd alleen aangetroffen in natuurgebieden in Oost- en Zuid-Nederland maar omdat de larven zich ontwikkelen in composthoppen is de huidige verspreiding wat ruimer geworden.

Plantenluizen

Een toenemend aantal waarnemers voelt zich tegenwoordig ook aangetrokken tot obscuurdere soortgroepen. De vlooien en plantenluizen zijn daar voorbeelden van. Liefst 63 verschillende soorten werden er ingevoerd. Hun aanwezigheid is soms slechts af te leiden uit vergroeiingen van bladeren. Je oog moet er maar net op vallen, zo klein zijn ze meestal, ook al doen de namen (voor zover er tenminste Nederlandse versies van bestaan) soms anders vermoeden.

Bosparemoervlinder (?) Foto: Rob Janssen
Oosterhout, 26 september 2016

Dromedarisluizen Foto: Piet Smeets
Paes - Plas Gennep, 10 september 2016

In memoriam

Auteur: *Gijsbert Peelen*

Bert Houkes

° Kekerdom, 27 augustus 1955

† Millingen aan de Rijn, 1 juli 2016

In de nacht van 1 op 2 juli overleed Bert Houkes. Bert was geen lid van de Vogelwerkgroep. De reden om hier voor hem toch een in memoriam te schrijven, komt voort uit het feit dat Bert de laatste 10 jaar van zijn leven, nadat hij na een hersenbloeding gehandicapt raakte, gewijd heeft aan vogels en de bescherming daarvan. In het begin gold zijn inzet voornamelijk voor de Huismus, maar al spoedig kwamen daar Gierzwaluwen, zwaluwen en vele andere soorten bij. Het werd allengs steeds breder en de laatste tijd richtte hij zich op de complete natuurbescherming en -educatie. Zijn manier om dat te doen, was onder andere door het organiseren van tentoonstellingen. De foto's en materialen maakte hij allemaal zelf. Zo hebben er in het Natuurmuseum in Nijmegen, in het Bezoekerscentrum Sonsbeek te Arnhem en in de bibliotheken van Bemmelen, Elst, Sint Anthonis, Boxmeer, Grave en vele andere plaatsen, wekenlang zijn foto's, posters, vogelhuisjes en maquet-

tes gehangen of gestaan. Momenteel hangt nog een gedeelte in Gasthuis Sint Jan de Deo te Millingen aan de Rijn, Berts woonplaats. Ook bezocht hij wethouders van de diverse gemeenten, om hen op het hart te drukken, hoe belangrijk natuur- en milieubescherming en -educatie was en gaf hij interviews aan streekbladen en op de streekradio's en organiseerde hij een gestrande petitie "Ruimte voor vogels", waarmee hij de Tweede Kamer wilde bewegen de wet aan te passen. Waar hij zijn verhaal ook maar kwijt kon, daar was hij te vinden. Het laatste jaar was hij bezig met het voorbereiden van tentoonstellingen over planten en insecten. Veel materiaal is al klaar. Wellicht slagen we erin om deze nog postuum te verzorgen. Hij zou dat verdienen, al was het alleen maar om de bewonderenswaardige inzet en het doorzettingsvermogen dat hij bij zijn activiteiten aan de dag legde. Bert werd 60 jaar.

De terugkeer van de Raaf

Auteurs: Gerard Müskens, Johan Thissen, Ronald Zollinger, Bart Beekers en Frank Peters

Foto: Ronald Zollinger

Devondst vaneen Raven nest in Heumensoord en het prachtige artikel in de vorige Mourik over de laatste Raaf van de Millingerwaard waren aanleiding om de terugkeer van de Raaf in ons werkgebied en omgeving op een rijtje te zetten.

Uitsterven

Het laatste broedgeval in ons werkgebied en zelfs het voorlaatste voor heel Nederland, voor de recente terugkeer, was in 1927 in het Colenbrandersbos in de Millingerwaard (Oteman 2016). Het laatste broedgeval in ons land was in 1928 in Nijkerk. Een eventueel broedgeval in de Tweede Wereldoorlog in Zuid-Limburg is onvoldoende gedocumenteerd (Bijlsma et al. 2001). De laatste broedgevallen in Nordrhein-Westfalen waren rond 1930 bij Wesel (1928 Diersfordter Wald) en Moers (Baerler Busch) (Mildenberger 1984). Het is niet helemaal duidelijk wanneer de Raaf verdween uit het Reichswald, maar in 1908

broedde daar nog een paar. In 1901 werden drie jonge Raven weggehaald uit een nest in het Tiergartenwald, het noordelijkste deel van het Reichswald bij Kleef. Deze jongen groeiden op in gevangenschap: een werd 28 jaar oud en een ander 20 jaar. Een van deze Raven is opgezet (foto).

Herintroductie

De voorouders van de Raven die nu weer broeden in ons werkgebied, zijn waarschijnlijk afkomstig uit twee herintroductieprojecten. Tussen 1966 en 1992 zijn binnen één project in totaal 196 Raven losgelaten op de Veluwe, de Utrechtse Heuvelrug, in Groningen, Drenthe en in de Amsterdamse Waterleidingduinen (Bijlsma et al. 2001). Het duurde tot 1976 voordat de eersten op de Veluwe tot broeden kwamen en pas sinds 1988 nam de broedpopulatie daar duidelijk toe (Renssen & Vogel 1993). Ook aan Duitse zijde was een herintroductieproject: in

Foto: Dieter Möller

Opgezette Raaf, in 1901 uitgehorst in het Tiergartenwald bij Kleef; collectie Dieter Möller

de jaren tachtig zijn in totaal 320 Raven losgelaten in het Diersfordter Wald bij Wesel en op de Kirchheller Heide net ten noorden van Oberhausen (Jöbges 2001). In het gebied tussen Rees en Recklinghausen hebben zich vervolgens wel broedparen gevestigd, maar dit project is geen groot succes geworden. Van het Diersfordter Wald naar de locatie van de eerste recente Raaf in het Reichswald is het maar 30 kilometer *as the crow flies*, dus die kunnen best van het Duitse project zijn geweest. Van de Veluwe naar het Reichswald is het overigens hemelsbreed ook maar 30 kilometer.

Terugkeer Reichswald

In ons werkgebied keerde de Raaf als eerste terug in het Reichswald. In 1988 vlogen drie jonge Raven uit van een nest in een Grove Den in het Dickes Mönchtal in het zuidoosten van het Reichswald. Helaas is ten minste

één van deze jongen door verwisseling met een Zwarte Kraai afgeschoten. Vervolgens vonden broedgevallen plaats in 1990 en 1991 midden in het Reichswald. Dit paar broedde op een oud Haviksnest in een Grove Den in een perceel met overwegend oude Beuken en paar eiken. Zowel in 1990 als in 1991 waren deze broedgevallen succesvol met twee uitgevlogen jongen. In 1991 werd een derde jong gepredeerd, waarschijnlijk door een Havik. In voorjaar 1992 werd nog wel een keer een roepend paar in de omgeving van het nest gehoord maar er werd geen broedgeval meer vastgesteld. Daarna duurde het twintig jaar voordat we het volgende broedgeval in het Reichswald ontdekten. In 2011 vlogen jongen uit van een nest in een Grove Den aan de oostrand van het Reichswald. In dit dennenperceel hebben die Raven vervolgens ieder jaar gebroed, meestal succesvol, maar in 2015 lagen drie dode jongen in het nest en een eroder. Predator was waarschijnlijk de Boommarter.

Terugkeer Rijk van Nijmegen

Al jarenlang werden in het gehele Rijk van Nijmegen en met name ook in voorjaar en zomer Raven waargenomen, vaak ook als paar. Op de Duivelsberg, Nederrijck, Dekkerswald, Kraaiendal, Groesbeeks bos, Mulderskop, Heumensoord, de But, zelfs op het terrein van de psychiatrische kliniek Pro Persona bij Heilig-Landstichting was dit het geval. In het kader van het roofvogelonderzoek werden daarbij alle mogelijke broedplaatsen jaarlijks afgezocht. Tot en met 2015 echter zonder resultaat. In 2016 werd dan eindelijk het nest met jongen gevonden op Heumensoord op een plaats waar ook in de voorgaande jaren was gezocht en waar tot dan toe niets was gevonden.

Terugkeer Maasduinen

In het najaar van 2013 zijn twee Raven losgelaten op de Hamert. De vogels waren illegaal in het wild gevangen, in beslag genomen en tijdelijk opgevangen in Vogelrevalidatiecentrum Zundert. In 2014 hebben eenmalig Raven op de Hamert gebroed, met succes, maar het is onduidelijk of het gaat om de losgelaten Raven. De Raven foerageerden geregeld op een kadaverplek van het project 'Dood doet leven' (Wenting & Beekers 2015). In de laatste dagen van mei vloog één jong uit (Kikkert 2014). In 2015 was er geen broedgeval op de Hamert, maar wel – met vier jongen – in de Maasduinen bij Afferden, ongeveer veertien kilometer van de Hamert. In 2016 vlogen daar ten minste drie jongen uit (waarnemer William Verpoort).

Terugkeer Hochwald

Het Hochwald bij Xanten ligt ver buiten ons werkgebied, maar Gerard en Johan bezoeken dit bos al ruim veertig jaar. Johan inventariseerde in 2014 het natuurreservaat en Natura 2000-gebied aan de oostzijde van het Hochwald. Het werd hem al snel duidelijk dat hier zo goed als zeker een Raaf broedde. Gerard werd erbij gehaald en al na drie uur zoeken hadden ze het nest gevonden, in een Grove Den. In 2014, 2015 en 2016 heeft de Raaf hier succesvol gebroed, in drie verschillende zelfgebouwde nesten in hetzelfde Grove Dennenperceel.

Terugkeer Maashorst

In 2011 vertoonden Raven territoriaal gedrag in de Maashorst bij Uden. In 2012 begonnen ze te broeden en ze broeden er nog steeds. Deze Raaf zit niet in een Grove Den, maar in een Douglasspar.

Ballonzuilbossen

In 2015 hebben Raven gebroed in de

Ballonzuilbossen bij Venray, net buiten het werkgebied van de VWG Rijk van Nijmegen e.o. In 2016 waren ze er niet.

Nesten

De eerste (1988, Dickes Mönchtal), tweede (1990 en 1991, centrum Reichswald) en de actuele broedende Raaf van het Reichswald zaten op een oud roofvogelnest, respectievelijk van Buizerd, Havik en Buizerd. Uiteindelijk bouwde de actuele Raaf in 2016 zelf een nest, na vier jaar op het Buizerdnest te hebben gebroed. Het nieuwe Ravnest was niet zo goed gelukt: toen de jongen groot waren, hing het nest met de zijkant loodrecht naar omlaag in de boom en na het uitvliegen, viel het uit de boom. Mogelijk heeft dit paar gekozen voor de bouw van een nieuw nest omdat in 2015 de jongen waarschijnlijk door een Boommarter werden gepredeerd.

In het Reichswald waren dus drie van de vier Ravnesten oude roofvogelnesten. Op de Veluwe is 80% van de nesten zelfgebouwd (Bijlsma et al. 2001). Wat we zien in het Reichswald kan een artefact zijn: we controleren daar namelijk ruim 200 roofvogelnesten. Theoretisch zouden we de zelfgebouwde nesten gemist kunnen hebben. Dat lijkt ons echter onwaarschijnlijk. We zoeken ook naar nieuwe roofvogelnesten en letten daarbij ook op Raven.

In 2015 en 2016 zagen Johan en boswachter Martens belangstelling van een paar Raven bij nog twee oude roofvogelnesten, respectievelijk Buizerd en Havik. Dit was in het westen van het Reichswald, op onderlinge afstand van nog geen twee kilometer en op zes kilometer van de bekende Raaf in het oosten. Dit lijkt de voorbode van een nieuw broedterritorium. In 2014 heeft mogelijk al een Raaf ergens in dit deel van het Reichswald gebroed. Begin mei werd een Raaf met een

mogelijk jong waargenomen. Het mogelijke jong probeerde te landen in een Douglasspar, maar dat lukte niet goed. Tot tweemaal toe probeerde hij dat en toen vloog hij door. De oudervogel landde wel goed en riep daarbij voortdurend.

Terugmeldingen

Van in het Reichswald als nestjong geringde Raven zijn drie terugmeldingen: een bij Siebengewald, een op de Bergerheide en een uit de Oostvaardersplassen, op 91 kilometer van het nest in het Reichswald. Dat is voor een terugmelding van een Raaf nogal ver: 91% van in Schleswig-Holstein en Niedersachsen als nestjong geringde Raven wordt binnen vijftig kilometer teruggemeld. Maar qua voedselaanbod krijg je het als Raaf binnen Nederland niet beter dan in de Oostvaardersplassen.

Ten slotte

De zeven ons nu bekende zekere broedplekken van Raven in ons werkgebied en omgeving liggen steeds minimaal tien kilometer van elkaar. Er gaan zich vast meer Raven vestigen,

maar de dichtheid zal niet hoog worden. Van Manen en Renssen (2011) meldden dat Raven in Nederland onderlinge afstanden van gemiddeld drie kilometer aanhouden tussen de nesten. Het staat er niet expliciet bij, maar het is zeker dat het gaat om de Veluwe.

Laten we eens een gedachtenspelletje met Havik en Raaf doen. In de bossen rond Groesbeek, inclusief het Reichswald, zijn de onderlinge afstanden tussen bezette haviknesten ongeveer een kilometer. Er zijn nu ongeveer vijftig haviken. Met de drie keer zo grote onderlinge afstand die bij Raven geldt, zou er qua oppervlakte plek zijn voor negenmaal (3 x 3) minder Ravnennesten, vijf tot zes dus. 150 jaar geleden was de dichtheid van Raven in Westfalen een territorium per vierkante Pruisische mijl (le Roi 1906). Een Pruisische mijl is ruim zeven en een halve kilometer, dat betekent in het vierkant ruim 50 km². Bij dergelijke lage dichtheden zou in de bossen rond Groesbeek, inclusief het Reichswald, maar plek zijn voor maximaal vier territoria. Wij denken dat het er uiteindelijk wat meer kunnen worden, want Westfalen

Raaf, Heumensoord

Foto: Ronald Zollinger

was 150 jaar geleden een schraal landschap.

Raven zijn zeer mobiel, roepen veel en zijn over grote afstand te horen. Overschatting van het aantal territoria ligt op de loer. Visser en Brinkhof (2016) presenteren een kaartje met zes territoria alleen al in het westen van het Reichswald. Waarschijnlijk betreft het hier plaatsen waar regelmatig aas te vinden was. Gelukkig nuanceren de auteurs in de tekst van hun artikel het aantal van zes.

Bronnen

Bijlsma, R.G., F. Hustings & C.J. Camphuysen 2001. Algemene en schaarse vogels van Nederland. Avifauna van Nederland 2. GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.

Jöbges, M. 2001. Kolkraben in Nordrhein-Westfalen. *Charadrius* 37 (3): 91-101.

van Manen W. & T. Renssen 2002. Raaf *Corvus corax*. In: Hustings F. & Vergeer J.-W. (red.), Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000: verspreiding, aantallen, verandering: 456-457. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey Nederland, Leiden.

Kikkert J.E. 2014. Eerste broedgeval van de Raaf in Limburg sinds 144 jaar. *Limburgse Vogels*: 38-44

Mildenberger, H. 1984. Die Vögel des Rheinlandes. Band II, Papageien & Rabenvögel (*Psittaculidae* – *Corvidae*). Gesellschaft Rheinischer Ornithologen, Düsseldorf.

Oteman, W. 2016. De laatste Raaf van de Millingerwaard. *De Mourik* 2016-1: 17-18.

Renssen, T.A. & R.L. Vogel 1993. Recente ontwikkelingen van de Raaf *Corvus corax* in Nederland. *Limosa* 66: 107-116.

le Roi, O. 1906. Die Vogelfauna der Rheinprovinz. Verhandlungen des naturhistorischen Vereins der preußischen Rheinlande und Westfalens 63: 1-325.

Visser, D. & H. Brinkhof 2016. Broedvogels van het Reichswald. *Groesbeeks Milieujournaal* 163/164: 20-33.

Wenting, E. & B. Beekers 2015. Mogelijke bijdrage van kadavers aan het broedsucces van Raven in Nationaal Park De Maasduinen. *Natuurhistorisch Maandblad* 104 (5): 81-85.

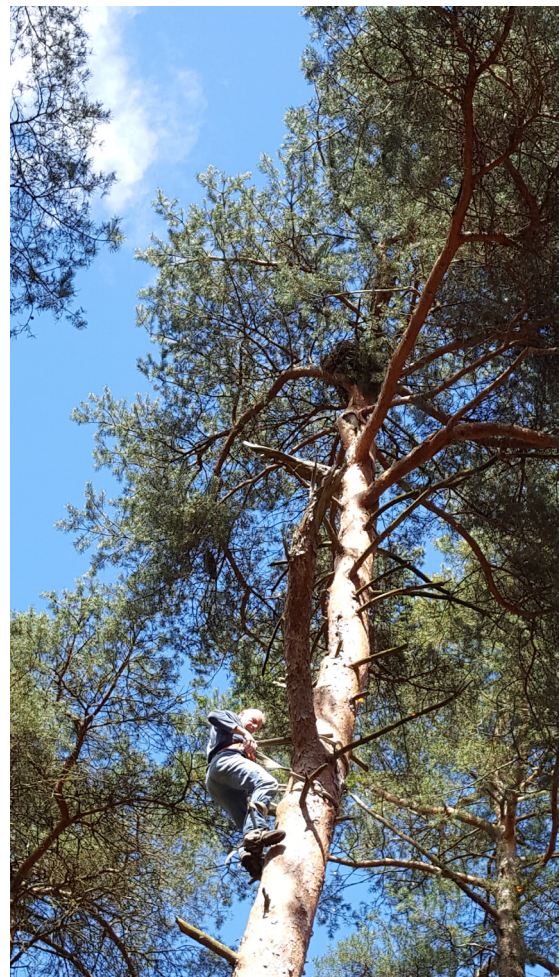

Foto: Ronald Zollinger

Broedsucces van Visdieven op de Kraaienbergse Plassen

Auteurs: Jordy Houkes en Jeroen Nagtegaal

Inleiding

Anno 2016 is de kolonie Visdieven (*Sterna hirundo*) op de Kraaienbergse Plassen (hierna KBP) één van de grootste van Zuidoost-Nederland (figuur 1). Het succesverhaal van Visdieven op de KBP is begonnen met Kell Eradus en Meino Koning, die in samenwerking met het Brabants Landschap in 2004 twee zelfgebouwde visdiefvloten hebben aangelegd in de zuidoosthoek van plas 5, pal voor de vogelkijkhut. In datzelfde jaar werden deze bezet (Eradius 2004). Sindsdien is jaarlijks gebroed op deze kunstmatige broedgelegenheid (Jansen & Houkes 2014).

Tussen 2004 en 2016 zijn enkele malen reparatiewerkzaamheden uitgevoerd aan de vloten, die door middel van een ketting bevestigd zijn aan een ankerconstructie. Dit was veelal nodig omdat de vloten in de herfst- en wintermaanden waren losgeraakt en afdreven. In 2016 is door het Brabants Landschap en haar vrijwilligers het westelijke vlot vervangen door een nieuw vlot (figuur 2).

Aan het oostelijke vlot (figuur 3), zijn in het voorjaar van 2016 reparatiewerkzaamheden uitgevoerd om effecten van golfslag te beperken.

Begin 2016 zat plas 7 in de afrondende fase van een grootschalige bouwstoffenwinning op de KBP (Provincie Noord-Brabant 2009). Op advies van Justin Jansen en Jordy Houkes heeft Smals Bouwgrondstoffen BV in het voorjaar van 2016 een tweetal vogeleilandjes aangelegd op plas 7 van de KBP (figuur 4). Doelsoorten voor deze vogeleilandjes waren Visdief en Kluut (*Recurvirostra avosetta*). In 2016 werden beide vogeleilandjes direct bezet door Visdieven, maar is als gevolg van recreatiedruk slechts op één eilandje gebroed door Visdieven evenals door één paar Kluut (beide soorten waren succesvol).

De afgelopen jaren is het aantal broedparen op de vloten van plas 5 bijgehouden. Het broedsucces van deze Visdieven op plas 5 is echter nooit goed gevolgd. Naar aanleiding van het opgestart ringonderzoek van Jeroen

Figuur 1: Begrenzing Zuidoost-Nederland.

Figuur 2 (l): Het westelijke visdiefvlot op plas 5 en figuur 3 (r) het oostelijke visdiefvlot.

Nagtegaal is het broedsucces van de Visdieven op KBP in 2016 wel goed gevolgd. Middels het ringonderzoek worden gegevens verzameld over onder andere de conditie van adulten en jongen, jaarlijkse overleving en lokale uitwisseling tussen verschillende kolonies.

In voorliggend artikel wordt ingegaan op het broedsucces van de Visdieven van de KBP. Er is ook gekeken naar andere kolonies in Zuidoost-Nederland, zodat kan worden beoordeeld hoe belangrijk de KBP is voor Visdieven.

Methodiek

Het broedsucces van de Visdieven op plas 5 is eerste instantie beoordeeld vanuit de vogelkijkhut. Vanuit de hut is goed zicht

op het westelijke vlot. Het zicht op het oostelijke vlot is vanuit de hut beperkt vanwege de hoge rand en de aanwezige vegetatie. Om een goed beeld te krijgen, is dit oostelijke vlot aanvullend bekeken vanaf de oever. Aanvullend is het broedsucces op plas 5 beoordeeld tijdens twee ringessies. Het broedsucces van de Visdieven op plas 7 is beoordeeld vanaf de landtong met de vogelkijkschermen. Ook hier heeft één ringessie plaatsgevonden waarbij het broedsucces beoordeeld kon worden.

Een overzicht van de data waarop een bezoek is gebracht is weergegeven in tabel 1.

Figuur 4: Het noordelijke vogeileilandje op plas 7.

Datum	Doel bezoek	Waarnemer
24-4-2016	Aflezingen van geringde adulten van plas 5	Jeroen Nagtegaal
25-5-2016	Aantal nesten bepalen van plas 5	Jordy Houkes
27-5-2016	Aflezingen van geringde adulten van plas 5	Jeroen Nagtegaal
2-6-2016	Aantal nesten bepalen van plas 7	Jordy Houkes
8-6-2016	Aantal nesten bepalen van plas 5 en 7	Jordy Houkes
9-6-2016	Ringen adulten plas 5 en aantal nesten bepalen van plas 5 en 7	Jordy Houkes & Jeroen Nagtegaal
11-6-2016	Aantal nesten bepalen van plas 5	Jordy Houkes
13-6-2016	Aantal nesten bepalen van plas 5 en 7	Jordy Houkes
16-6-2016	Aantal nesten bepalen van plas 5 en 7	Jordy Houkes
19-6-2016	Aantal nesten/pullen bepalen van plas 5	Jordy Houkes
20-6-2016	Aantal nesten/pullen bepalen van plas 5 en 7	Jeroen Nagtegaal
22-6-2016	Aantal nesten/pullen bepalen van plas 5 en 7	Jeroen Nagtegaal
30-6-2016	Aantal nesten/pullen bepalen van plas 5 en 7	Jeroen Nagtegaal
2-7-2016	Ringen pullen plas 5 en aantal nesten/pullen bepalen.	Jordy Houkes & Jeroen Nagtegaal
4-7-2016	Aantal nesten/pullen bepalen van plas 5 en 7	Jordy Houkes
8-7-2016	Aantal pullen bepalen van plas 5 en 7	Jordy Houkes
13-7-2016	Aantal pullen bepalen van plas 5 en 7	Jeroen Nagtegaal
21-7-2016	Ringen pullen plas 5 en 7 en aantal pullen bepalen	Jordy Houkes & Jeroen Nagtegaal
24-7-2016	Aantal pullen bepalen van plas 5	Jordy Houkes
30-7-2016	Aantal pullen bepalen van plas 5	Jordy Houkes

Tabel 1: Overzicht van bezoeken aan plas 5 en 7.

Naast de waarnemingen van Jordy en Jeroen zijn gegevens uit de kolonievogeldatabase van Sovon gebruikt voor wat betreft de broedresultaten op de KBP in voorgaande jaren. Voor de aantallen paren/nesten van de overige kolonies in Zuidoost-Nederland is ook de database van Sovon geraadpleegd. De broedgegevens voor 2016 zijn aangevuld met behulp van gegevens van www.waarneming.nl en een persoonlijke mededeling van Wim Gremmen.

Resultaten

KBP

Sinds 2001 broeden er Visdieven op de KBP (tabel 2), waarvan in de eerste jaren op sediment uit de ontgraving (Eradius & Peters 2003). Gestimuleerd door het aanleggen van de twee visdiefvloten in 2004 is het aantal broedparen fors toegenomen. Het aantal broedparen gaat volgens de gegevens van Sovon jaarlijks op en neer. Zoals blijkt uit tabel

2 kan dit te maken hebben met de geleverde telinspanning en het zicht op de vlotten. De opstaande rand en de aanwezige vegetatie op het vlot maken het tellen namelijk zeer lastig.

In 2016 zaten er zesentwintig broedparen op de twee Visdiefvloten van plas 5 en negen broedparen op de vogeleilandjes van plas 7. Dit totaal van vijfendertig broedparen is direct het hoogst vastgestelde aantal broedparen ooit voor de KBP. Hierbij dient wel een kanttekening gemaakt te worden. Alhoewel in 2016 het potentieel broedgebied op de KBP is toegenomen, was het eind mei/begin juni koud en nat en was er sprake van hoog water op de grote rivieren. Als gevolg van deze omstandigheden zijn diverse broedsels mislukt en is uitwisseling van broedparen tussen plas 5 en 7, maar ook met andere locaties zoals de Liendense Waard (circa 14 km stroomopwaarts gelegen langs de Maas), niet uit te sluiten.

Jaar	Aantal broedparen/nesten	Aanvullende opmerkingen
2001	2 paar	
2002	1 paar	
2003	4 paar	
2004	12 bezette nesten	
2005	15 bezette nesten	
2006	17 bezette nesten	
2007	20 paar	
2008	16 paar	
2009	10 bezette nesten	<i>Laat begonnen met tellen en door onkruid is inschatting mogelijk aan de lage kant.</i>
2010	13 bezette nesten	<i>Inschatting op basis van waarnemingen in de database van www.waarneming.nl.</i>
2011	22 bezette nesten	
2012	19 bezette nesten	<i>Moeilijk te tellen i.v.m. begroeiing op westelijk vlotje.</i>
2013	25 bezette nesten	
2014	17 paar	<i>Kolonie niet geteld. Aantal is gebaseerd op globale veldindruk.</i>
2015	18 bezette nesten	
2016	35 bezette nesten	

Tabel 2: Aantal paren/nesten door de jaren heen op de KBP (bron: kolonievogeldatabase Sovon).

In 2016 zijn in totaal 34 pullen vliegvlug geworden. De uiteindelijke reproductie verschilt sterk tussen beide broedeilandjes op plas 5 en plas 7 en deze is weergegeven in tabel 3. De reproductie op de KBP als totaal is met gemiddeld 1 jong per paar (ongewogen) voldoende voor de instandhouding van de broedpopulatie. Koffijberg & Smit (2013) beschrijven dat een reproductie van 0,75-1 jong/paar benodigd is voor instandhouding van een populatie. Uitgaande van recente overlevings- en reproductiecijfers leidt een

broedsucces lager dan 0,65 jong/paar tot afname van de broedvogelstand bij Visdieven (van der Jeugd et al. 2014). Ter vergelijking, de reproductie in de Nederlandse Waddenzee bedroeg in de periode 2011-2013 gemiddeld 0,22 jong per paar (ongewogen). Dit is dramatisch slecht en veel te laag voor de instandhouding van de broedpopulatie (Koffijberg et al. 2015). In tegenstelling tot in het Waddengebied is het aantal broedparen in het binnenland al jaren stabiel (Boele et al. 2016).

	Oostvlot plas 5	Westvlot plas 5	Vogeleilandjes plas 7	Totaal
Aantal broedpaar	11	15	9	35
Aantal vliegvlugge pullen	21	6	7	34
Reproductie (ongewogen)*	1,9	0.4	0.8	1,0

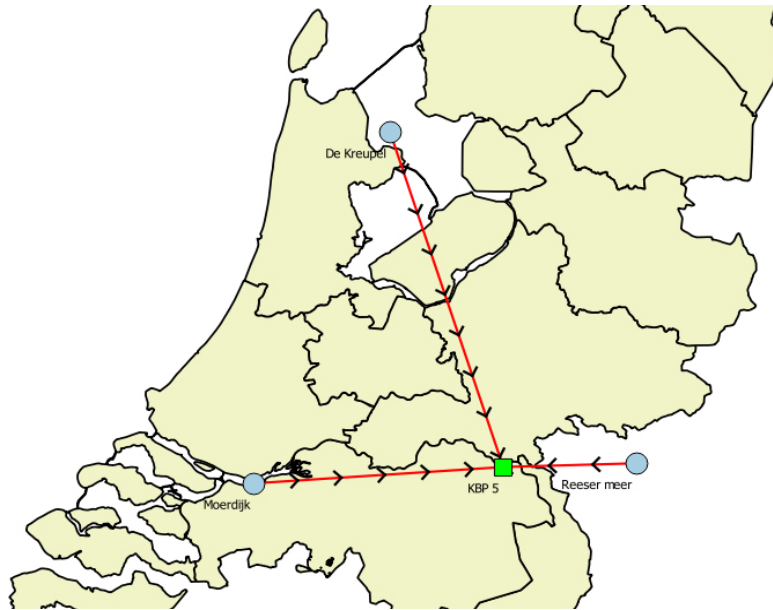
Tabel 3: Reproductie Visdieven per locatie. * Bepaald door het aantal vliegvlug geworden jongen te delen door het aantal broedparen, inclusief niet-succesvolle broedparen.

Op 9 juni 2016 zijn op plas 5 vier adulte Visdieven met metalen ring afgelezen. De gegevens van de afgelezen vogels zijn weergegeven in tabel 4 en figuur 5. Ook zijn er die dag vijf adulte Visdieven gevangen en voorzien van metalen ring en witte kleurring.

De adulte Visdief met metalen ring Z.054753 is teruggevangen en voorzien van een witte kleurring met inscriptie L58 (figuur 6). Op 13 augustus 2016 is deze Visdief nog afgelezen op het strand van Le Portel in Frankrijk door Vincent Leirens.

Ringnummer	Ringdatum	Leeftijd	Herkomst	Afstand	Richting
Helgoland .7783218	31-07-2001	nestjong	Duitsland, Noordrijn-Westfalen, Reeser Meer	46 km	269 graden
Helgoland .7810007	11-06-2003	nestjong	Duitsland, Noordrijn-Westfalen, Reeser Meer	46 km	269 graden
Arnhem Z.032065	21-06-2007	nestjong	Nederland, Noord-Brabant, Moerdijk,	85 km	85 graden
Arnhem Z.054753	6-08-2008	nestjong	Nederland, Noord-Holland, De Kreupel	123 km	161 graden

Tabel 4: Gegevens afgelezen adulte Visdieven.

Figuur 5: Herkomst afgelezen adult Visdieven.

Op 2 juli 2016 en 21 juli 2016 zijn in totaal 30 jonge Visdieven geringd, hiervan zijn er 25 geringd op plas 5, de andere 5 jongen zijn geringd op plas 7 (figuur 7). Van de 30 geringde pullen zijn 22 tevens voorzien van een kleurring, de overige 8 pullen waren te klein en hebben alleen een metalen ring gekregen. Zowel op plas 5 als plas 7 zijn 2 jongen ongeringd gebleven, omdat onder andere de jongen al vliegvlug waren tijdens de ringessie. De metalen ringen zijn bevestigd aan de rechter tarsus, de kleurringen aan de linker tarsus. De toegepaste kleurring is wit en bestaat uit een combinatie van drie letters/cijfers.

Overige kolonies in Zuidoost-Nederland

Uit de kolonievogeldatabase van Sovon blijkt dat in de jaren '80 en '90 in Zuidoost-Nederland al diverse Visdiefkolonies aanwezig waren. Ook daarvoor was het broeden van de soort niet onbekend (van Erve et al. 1967, van den Bergh et al. 1979, Hustings et al. 2006). De grootte van deze kolonies varieerde van 1 tot 62 paren/nesten. Ook een solitair

nest van een kolonievogel wordt als kolonie aangemerkt (Van Dijk & Boele 2011).

Uit de kolonievogeldatabase van Sovon blijkt ook dat er in 2015 zevenendertig bezette kolonies waren in Zuidoost-Nederland. Kolonies van ongeveer eenzelfde omvang (>15 paren/nesten) als de KBP bevonden zich in 2015 te Culemborg, Duiven, Lingewaard, Maasgouw, Montferland, Neerijnen, Overbetuwe, 's-Hertogenbosch, Tiel en Zevenaar. Slechts vijf (Elst, Maasgouw, Overbetuwe, 's-Hertogenbosch en Tiel) van deze kolonies waren in 2015 van grotere omvang dan de KBP.

De kolonies in Zuidoost-Nederland bevinden zich deels of volledig op aangelegde visdiefvloten, daken of op "natuurlijke" eilandjes.

In tabel 5 worden de aantallen paren/nesten weergegeven van de overige kolonies in Zuidoost-Nederland waarbij ten minste 20 broedparen zijn vastgesteld in de periode 2001 – 2016.

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Gemiddelde
Bronckhorst	-	-	-	-	-	-	-	2	8	35	17	24	5	5	-	-	13,7
Culemborg	-	-	-	2	4	5	6	7	6	12	10	15	18	20	15	14	10,3
Den Bosch I	-	-	-	-	-	-	-	4	17	30	15	-	-	-	-	-	16,5
Den Bosch II	-	-	-	-	-	-	-	-	7	8	23	32	45	35	30	55	29,4
Druten	-	-	-	-	-	-	-	-	-	25	38	3	3	2	2	-	12,2
Kraaijbergse Plassen	2	1	4	12	15	17	20	16	10	13	22	19	25	17	18	35	15,4
Maasgouw	-	-	-	-	-	-	-	-	4	2	7	25	30	35	42	30	21,9
Montferland			1	1	3	4	3	4	6	13	13	14	17	14	17	23	9,5
Neder-Betuwe	4	51	12	5	8	9	2	13	6	6	-	-	1	1	-	-	9,8
Neerrijnen I	-	-	7	4	9	15	42	16	15	12	21	-	-	24	14	-	16,3
Neerrijnen II	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	20	19	5	-	14,7
Nijmegen	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	1	11	3	20	8,2
Oss	-	-	-	1	3	9	15	22	13	6	2	2	7	8	6	-	7,8
Overbetuwe I	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10	-	-	-	20	-	15,0
Overbetuwe II	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	4	5	4	25	8,2
Tiel I	4	8	19	23	24	25	33	17	34	29	11	-	-	-	5	-	19,3
Tiel II	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	25	30	25	26,7
West Maas en Waal	35	30	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	32,5
Zevenaar	28	28	5	-	-	-	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	16,8
Zutphen	15	22	25	22	30	19	35	-	11	8	13	17	7	6	6	14	16,7

Tabel 5: Aantallen paren/nesten van kolonies met meer dan 20 paar in periode 2001 - 2016 in Zuidoost-Nederland (bron: kolonievogeldatabase Sovon). Voor 2016 aangevuld met gegevens uit www.waarneming.nl en een persoonlijke mededeling van Wim Gremmen). - = niet geteld of niet bezet.

Conclusies

Broedsucces plas 5

Op het westvlot was de reproductie in 2016 0,4 jong per broedpaar en op het oostvlot 1,9 per broedpaar (tabel 3). Mede doordat diverse adulte en pullen individueel herkenbaar waren, zijn Jordy en Jeroen in de gelegenheid geweest om het broedsucces nauwkeurig te volgen. De oorzaken van de verschillen in broedsucces tussen de vlotten zijn hieronder weergegeven.

Beide vlotten zijn vastgelegd door middel van een ketting. Als gevolg van wind en stroming draaien de vlotten met meer dan 180 graden om hun as. Op het westelijke vlot werd geconstateerd dat de broedvogels meedraaiden met het vlot. Zodra het vlot 90 graden gedraaid was, schoven enkele paren ook 90 graden op om op deze manier telkens aan bijvoorbeeld de noordkant van het vlot te broeden, terwijl de nesten waar ze naar verhuisden enkele minuten eerder nog aan de westkant lagen. Tijdens de observaties

is ook opgemerkt dat zowel man als vrouw van één paar tegelijk op twee verschillende nesten zaten te broeden. Het meedraaien met het vlot lijkt ook gespeeld te hebben tijdens de eileg-fase. Een drielegsel bevatte een afwijkend ei dat precies overeenkwam met de kleur en tekening van een tweelegsel. Beide nesten lagen in het midden tegen de rand, alleen zat er 90 graden tussen. Ook lagen er op het westvlot nesten met 1, 2, 3, 4 én 5 eieren terwijl 3 eieren normaal is (figuur 8). Het leggen van vijf eieren is voor Visdieven onmogelijk en kan alleen verklaard worden door het bijleggen van eieren door andere vrouwtjes.

Op het oostelijke vlot waren geen gevolgen waarneembaar vanwege het draaien. Een verklaring hiervoor kan zijn, dat dit vlot relatief oud is en er, in tegenstelling tot op het dit jaar nieuw aangelegde westvlot, herkenningpunten aanwezig zijn. Zo liggen er op een deel van dit vlot geen schelpen en staat er begroeiing op het vlot.

Figuur 6: Adulte Visdief W-(L58).

Tijdens de ringwerkzaamheden troffen we op het westvlot, in tegenstelling tot op het oostvlot, enkele dode pullen aan van slechts een paar dagen oud. Waarschijnlijk was dit het gevolg van het koude en natte weer in combinatie met onvoldoende beschutting op het westvlot.

Tijdens de eerste ringessie sprongen twee pullen van het oostvlot en zij belandden daarbij in het water. Op het westvlot was dit als gevolg van de hoge rand onmogelijk. Op dat moment is direct ingegrepen door enkele takken aan het vlot vast te binden. De pullen klommen direct via de takken het vlot op. Het is onduidelijk of er eerder pullen van het oostvlot zijn gesprongen vanwege verstoring en of dat van invloed is geweest op het broedsucces. Wel is geconstateerd dat pullen die bezig waren met vlieg oefeningen in het water belandden. Ook deze konden met behulp van de takken terugkomen op het vlot.

Tijdens het ringen werd geconstateerd dat enkele pullen beschadigingen hadden opgelopen aan de poten, die waarschijnlijk te wijten zijn aan het schelpensubstraat. Het betrof veelal snijwonden en vergroeiingen. Dit is waarschijnlijk niet van invloed geweest op het broedsucces.

Broedsucces plas 7

De vogeleilandjes op plas 7 bestaan uit een noordelijk en een zuidelijk deel. Op de plas vindt veel recreatie plaats. Op 26 maart 2016 zijn daarom door enkele vrijwilligers van onder andere de Vogelwerkgroep Rijk van Nijmegen e.o. op het noordelijk deel kleine bordjes geplaatst met daarop de tekst “*pas op broedvogels*”. Ook is het noordelijk deel door de vrijwilligers afgevlakt en is de aanwezige vegetatie verwijderd. Gedurende het broedseizoen zijn met name de zuidelijke eilandjes vaak betreden door recreanten, waardoor er op deze eilandjes geen broedsucces is geweest. Ook de noordelijke

Figuur 7: Pullen tijdens de ringessie.

eilandjes werden zo nu en dan betreden. Als gevolg hiervan heeft de Vogelwerkgroep contact gezocht met de gemeente Cuijk. Dit heeft erin geresulteerd, dat op zowel de noordelijke als op de zuidelijke eilandjes borden zijn geplaatst, waarop staat aangegeven dat het een kwetsbaar gebied betreft. Ook heeft de gemeente aangegeven dat handhaving (op basis van de verordening is het immers verboden om de eilandjes te betreden) de aandacht heeft. Ondanks de verstoring was de reproductie op het noordelijk eilandje in 2016 0,8 jong per broedpaar.

Belang KBP voor Visdievenpopulatie in het binnenland

Kolonies van Visdieven waren al jarenlang aanwezig in Zuidoost-Nederland alvorens vestiging plaatsvond op de KBP. Momenteel hebben de KBP echter wel één van de grootste kolonies van Zuidoost-Nederland. De kolonie op de KBP ondervindt een aantal voordelen ten opzichte van diverse andere grote kolonies. Zo zijn veel van de andere kolonies kwetsbaar voor hoog water. De kolonie in Oss was in 2016 niet bezet omdat over het dak een net was gespannen en het broedsucces van de kolonie te Maasgouw (Stevolplas) was in 2016 nul als gevolg van het hoge water.

Nog openstaande vragen

De komende jaren zal blijken of de afgelezen en geringde adulte Visdieven jaarlijks terugkeren naar de KBP. We zijn ook erg benieuwd of ze elk jaar op hetzelfde vlot broeden.

Pas over twee jaar keren de geringde pullen terug naar hun broedgebied. Het is de vraag of deze vogels dan ook terugkeren naar de KBP en of zij een territorium weten te bemachtigen. Op basis van de leeftijd van de afgelezen adulte Visdieven lijkt de kolonie op plas 5 namelijk vooral te bestaan uit oudere vogels. De broeddichtheid op beide vlotten is

hoog en de vlotten lijken dan ook bepalend te zijn voor het aantal broedparen. Mogelijk krijgen jonge Visdieven geen kans om zich te vestigen tussen de reeds aanwezige paren. Op de Stevolplas worden sinds 2012 pullen geringd (Hulsbosch & Jeurissen 2012, Nagtegaal & Voesten 2013). Vanaf 2014 worden jaarlijks als pul geringde Visdieven afgelezen in de kolonie. Pas een jaar later komen ze ook tot broeden (mededeling Jeroen Nagtegaal & Rob Voesten).

Aanbevelingen

De reproductie op de KBP was in 2016 voldoende voor de instandhouding van de broedpopulatie. Het broedsucces van de Visdieven op de KBP kan echter wel worden verbeterd. Om dit te bewerkstelligen zijn hieronder enkele aanbevelingen geformuleerd.

Aanbevelingen Visdiefvlotten plas 5

Het roteren van de vlotten dient te worden beperkt, dit kan door de vlotten op minimaal twee locaties te verankeren.

Op de vlotten dienen herkenningpunten aangebracht te worden en er dient beschutting te zijn tegen wind, regen en felle zon. Dit kan worden gerealiseerd door enkele stukken gehalveerde PVC-buis en/of graspollen aan te brengen. Ook kan de achterkant van het vlot en de helft van beide zijanten worden voorzien van doorzichtig plexiglas. Hiermee wordt extra beschutting gecreëerd. Het vlot kan zo worden aangelegd, dat je vanuit de vogelkijkhut op de vlotjes kunt kijken zonder hinder te hebben van het plexiglas.

De vlotten dienen te zijn voorzien van een hoge rand, zodat pullen bij verstoring niet te gemakkelijk van het vlot kunnen springen. Dit is extra belangrijk omdat in sommige jaren de zandeilandjes op plas 5 niet aanwezig zijn. Dit wordt veroorzaakt door regenval en in die

gevallen kunnen ze niet worden gebruikt als vluchtlocatie. kunnen maken.

De vlotten dienen te worden voorzien van een smal trapje zodat pullen die als gevolg van vlieg oefeningen in het water belanden te allen tijde het vlot weer kunnen opklimmen. Een belangrijk aandachtspunt hierbij is, dat dit trapje niet te breed is zodat andere soorten, zoals eenden en ganzen, er geen gebruik van

Op de vlotten dient fijn grind te worden aangebracht. Het schelpensubstraat op de vlotten dient te worden vervangen om beschadigingen aan de poten van de pullen te voorkomen.

Aanbevelingen vogeleilandjes plas 7

De gemeente Cuijk dient handhaving

Figuur 8.1 (b) en figuur 8.2 (o): Vijflegsel en vierlegsel van Visdief met afwijkende eieren.

op betreding van de vogeleilandjes te intensiveren.

Dankwoord

Allereerst willen wij het Brabants Landschap en haar vrijwilligers bedanken voor het jaarlijks onderhouden van de Visdiefvloten op plas 5. Ook willen wij Smals Bouwgrondstoffen BV bedanken voor het aanleggen van de vogeleilandjes op plas 7, in het bijzonder Patrick Tolmeijer. Verder willen wij de gemeente Cuijk bedanken voor het plaatsen van borden op de vogeleilandjes en het handhaven op betreding. Het Brabants Landschap bedanken wij ook voor de toestemming inzake de ringwerkzaamheden. Als laatste willen wij Louis Geraets en in het bijzonder Justin Jansen bedanken voor het waardevolle commentaar op dit stuk.

Literatuur

van den Bergh L.M.J., Gerritse W.G., Hekking W.H.A., Keij P.G.M.J. & Kuyk F. 1979. Vogels van de Grote Rivieren. Utrecht.

Boele A., van Bruggen J., Hustings F., Koffijberg K., Vergeer J.W., & van der Meij T. 2016. Broedvogels in Nederland 2014. SOVON-rapport 2016/04. SOVON Vogelonderzoek Nederland. Nijmegen.

Eradus K. 2004. Zeldzame en schaarse broedvogels van de Kraaijbergse Plassen in 2004. De Mourik 2004 (3): 26-30.

Eradus K. & Peters L. 2003. Visdief nieuwe broedvogel Land van Cuijk. De Mourik 2003 (1): 21-22.

van Erve F.J.H., Moller Pillot H.K.M., Wittgen

A.B.L.M., Braaskma S., Knippenberg W.H.Th. & Langenhoff V.F.M. 1967. Avifauna van Noord-Brabant Assen.

Hulsbosch N. & Jeurissen D. 2012. Stevol, sternenparadijs in Midden-Limburg. Limburgse Vogels 22: 53-56.

Hustings F., van der Coelen, J., van Noorden B., Schols R. & Voskamp P. 2006. Avifauna van Limburg. Maastricht.

Jansen J.J.F.J. & Houkes J.T.H. 2014. Dertig jaar plas 5, reden voor een feestje? De Mourik 2014 (3): 16 – 29.

Jeugd H.P. van der, Ens B.J., Versluijs M. & Schekkerman H. 2014. Geïntegreerde monitoring van vogels van de Nederlandse Waddenzee. Vogeltrekstationrapport 2014/01. Sovonrapport 2014/18. Wageningen.

Koffijberg K., P. de Boer, F. Hustings, A. van Kleunen, K. Oosterbeek & J.S.M. Cremer. 2015. Broedsucces van kustbroedvogels in de Waddenzee in 2011-2013. WOt-technical report 51. Wageningen.

Koffijberg K. & Smit C. 2013. Broedsucces van kenmerkende kustbroedvogels in de Waddenzee in mineur. WOt-paper 25. Wageningen.

Nagtegaal J. & Voesten R. 2013. Ringwerk aan Kokmeeuwen en Visdieven bij Stevol. Limburgse Vogels 23: 32-37.

Provincie Noord-Brabant 2009. Eindevaluatie Kraaijbergse Plassen. Zandwinning in de gemeente Cuijk. s'-Hertogenbosch.

van Dijk A.J. & Boele A. 2011. Handleiding SOVON Broedvogelonderzoek. SOVON Vogelonderzoek Nederland. Nijmegen.

Jan en de Kuifaalscholver van de Waalkade

Op 30 oktober zag ook Jan Jacobs de verrassende Kuifaalscholver aan de Waalkade. De regiolijs kreeg er weer een mooie soort bij en Jan klom een plaatsje in de ranglijst. Hij schreef er diezelfde dag nog een leuk stukje over op Facebook

Auteur: Jan Jacobs

Een vogelsoort die voor het eerst in Nederland wordt waargenomen, mag tegenwoordig op een groot publiek rekenen. De onlangs door Jurriën van Deijk ontdekte Bergheggenmus op de tweede Maasvlakte bij Rotterdam werd door minstens 391 vogelaars waargenomen (bron Waarneming.nl). Deels komt dat doordat het een ontzettend gave en mooie soort betreft, maar een ander deel heeft te

maken met lijstjesbelangen. Het gaat er niet zozeer om wat je zelf gezien hebt, maar meer om wat anderen niet gezien hebben... Zo houden veel vogelaars een levenslijst bij met in Nederland waargenomen soorten. Met 400+ waargenomen soorten hoor je bij de toppers. Dit zegt overigens helemaal niks over de kwaliteiten van zo'n vogelaar; het kan ook gewoon een kwestie zijn van vaak uitrukken als ergens weer iets zeldzaams opduikt.

Ikzelf beleef op vogelgebied een uitstekend 2016. Met +6 sta ik inmiddels op 417. In mijn geval heeft dat natuurlijk wel alles met kwaliteiten van doen! Verder zijn er vogelaars die er een provinciaal lijst op nahouden of een tuinlijst, maandlijst of - niet onbelangrijk - een re-

Kuifaalscholver, 4 november 2016, Waalkade

Foto: Jurrien van Deijk

giolijst. Wat anderen gemist hebben, speelt daarbij een niet onbelangrijke rol! Zo keek ik vandaag voor de 95444ste keer op waarneming.nl. Niks aan het handje, het leek een heel rustige zondag te zijn. Nadat ik vanmiddag ontwaakte uit een vermoeidheidsslaapje dacht ik: “toch nog maar weer effe checken”.

Alle alarmbellen gingen af, want bij de Waalkade bij Nijmegen was een heuse Kuifaalscholver ontdekt door Herralda Damen, die daar met vrouw en kinderen aan de wandel was. Kuifaalscholvers worden bij ons vrijwel uitsluitend, en dan vooral in de winter, langs de kust gezien. Het is een broedvogel van steile klifkusten in bijvoorbeeld Schotland en Scandinavië. Het op 17 januari 1916 bij Schaarsbergen opgeraapte stormslachtoffer was het enige bewezen geval voor Gelderland.

Toen ik aankwam op de Waalkade was het megadruk. Honderden mensen keken naar

mountainbikers die in volle vaart door de Lindenberg en over de trappen van de Waalkade raasden. Slechts een handjevol mensen had oog voor de Kuifaalscholver die doodleuk op het eind van een pier stond, vlak aan de kade. Helaas kon ik de vogel slechts kort zien, omdat deze door de hond van een tweetal wandelaars werd opgejaagd. Na wat te hebben gezwommen, vloog de vogel naar de laatste pier die aan de Lentse kant in het water staat. Vanaf de Lentse oever vond ik hem terug. Hij leek te gaan slapen op de rotsachtige brugpijler. Wat betreft de regiolijs van de VWG Nijmegen: met dit heugelijke feit heb ik Gerard van Aalst weten in te halen. Ik sta momenteel op 277 waargenomen soorten. Alleen Justin Jansen (280) en Menno Hornman (282) staan nog voor me. De aalscholver zal er morgenvroeg nog wel zitten en dan is mijn kleine inhaalslag weer teniet gedaan, maar voorlopig vier ik het met een (paar) biertje(s)!

Waarnemingenoverzicht juli - oktober

Auteur: Jaap Brinkman

Dit overzicht is een samenvatting van ruim 55.000 ingevoerde waarnemingen in de periode juli tot en met oktober in het werkgebied van VWG Nijmegen. Veelal van gewone, dagelijkse soorten en soms van bijzondere waarnemingen. Van die laatste waren er weer genoeg om ze hier nog een keer voor het voetlicht te halen. Ook in deze periode komen weer een paar “klappers” voorbij, waaronder twee voor Nijmegen nieuwe soorten.

Waterwild

De aftrap is voor de zwanen. Al op 14 oktober meent een waarnemer te zien dat twee exemplaren van de **Wilde Zwaan** langs vliegen bij Beugen. Pas op de 31e gaan twee vogels bij Aijen op zeker dankzij een puike foto. De **Toendrarietgans** is, afgezien van enkele overzomeraars, half september terug. Er worden dan zestig vogels geteld in de Erlecomse Waard. Een maand later zit bij Well een groep van 3.500 stuks. Eind oktober duikt in een groep toendra's bij Dommelsvoort een **Kleine Rietgans** op. Bepaald niet alledaags is een **Rotgans** in ons gebied. De enige waarneming in deze periode komt van de Leemput bij Milsbeek. Die zorgt bovendien voor enige verwarring door eerst strak langs vliegend uit beeld te verdwijnen om vervolgens een uurtje later zwemmend op de plas te verschijnen. De eerste (ongeringde) **Roodhalsgans** van deze winter zit op 17 oktober in de Erlecomse Waard. De **Smient** is met zeven stuks op 16 juli vroeg terug op de Hamert. Vanaf september verschijnen ze op meer plaatsen; bij Beugen-De Vilt worden er dan ongeveer 150 geteld. Waarnemingen van de **Pijlstaart** zijn nog erg schaars. Op 30 juli zit er een op het Nieuwe Heerenven van

de Hamert en later worden er twee gezien op plas 5 van de Kraaijensbergse Plassen (KBP). Van de **Krooneend** zijn er enkele dagen drie aanwezig op KBP 8. Eind oktober volgen waarnemingen uit de uiterwaarden van Aijen en van KBP 5. De eerste **Brilduiker** meldt zich op 13 oktober in het Grote Grindgat bij Weurt. Vier vroeg teruggekeerde **Grote Zaagbekken** vliegen over de Waal bij de Millingerwaard. In de Bemmelse Polder wordt op 16 september een **Middelste Zaagbek** gespot. Deze herfst wordt opnieuw bevestigd dat de Kraaijensbergse Plassen een hotspot zijn voor eenden. Op 25 oktober worden op plas 7 twee **Grote Zee-eenden** aangetroffen. De volgende dag blijkt een exemplaar verdwenen, maar de ander besluit een tijdje te blijven hangen. De **Zwarte Zee-eend** volgt op 29 oktober op plas 5, maar die blijft helaas slechts een dag ter plekke.

Futen en reigerachtigen

Een **Roodhalsfuut** verblijft van 8 tot 17 juli op het Westmeerven van de Hamert. Aansluitend wordt er een aangetroffen in het strandpark bij Slijk-Ewijk. De **Geoorde Fuut** is als vanouds de gehele periode te vinden op het Reindersmeer. Op 8 september kunnen er hier maar liefst twintig worden genoteerd. Daarnaast zijn er eenmalige waarnemingen gedaan bij de Leemput in Milsbeek, het Westmeerven en op KBP 4. Augustus blijkt de maand van de **Kleine Zilverreiger**. Een groot deel van deze maand zijn er in de Millingerwaard eerst twee en later één exemplaar aanwezig. Incidentele waarnemingen komen ook uit Beugen en uit de Liendense Waard bij Batenburg. Twee **Purperreigers** zwerven van begin augustus tot en met de eerste decade van september door een groot deel van de Ooijpolder. De

vogels brengen meerdere waarnemers in lichte staat van wanhoop door zich vaak goed verborgen te houden. Anderen hebben meer geluk: "hij vloog letterlijk mijn kijkerbeeld in toen ik naar een IJsvogel zat te kijken". Ook de **Koereiger** verblijft ons gebied weer eens met een bezoek. Begin juli zijn er zelfs even twee ter plaatse bij de Eckeltse Beek. Later kan er een worden teruggevonden in de uiterwaarden bij Oeffelt. In augustus doet er een heel even het Nieuwe Heerenven aan en eind oktober is er nog een flitsbezoek aan de Erlecomse Waard. De **Ooievaar** laat zich dit jaar gedurende langere tijd in flinke groepen bewonderen. Begin augustus zijn er ruim veertig aan de grond langs de Kerkdijk in de Ooijpolder en vliegen er 52 over de Bruuk bij Groesbeek. De grootste groep, er worden er 65 geteld, cirkelt op 17 augustus boven het Circul van de Ooijpolder. Begin september vliegen er 58 over Cuijk en de laatste groep, nu van 40 vogels, wordt op 11 september eerst gezien bij Herveld en even later opgepikt boven Wijchen. Zijn donkere tegenhanger laat zich daarentegen nauwelijks zien. Al op 4 juli vliegt een **Zwarte Ooievaar** over de

Kaliwaal. Later die maand is er enige tijd een aanwezig op het Nieuwe Heerenven. Dit dier blijkt een jaar eerder gering te zijn in Tsjechië. Half september zijn er nog even twee te plekke in de Millingerwaard. Gelukkig is de **Lepelaar** een vaste waarde in ons gebied. In juli is een groep van zo'n 40-50 present in de Liendense Waard, begin augustus zijn er vijftig in de Staartjeswaard bij Beuningen. Begin september worden er eveneens vijftig geteld bij Afferden en halverwege die maand zijn ze in de Millingerwaard nog altijd met 45. De grootste groep wordt op 7 september gevonden: in de Gendtse Polder zijn er dan maar liefst 160 aanwezig. Meerdere exemplaren zijn geringd en soms neemt een waarnemer de moeite om een vogel na te trekken. Zo stuit iemand op een dier dat drie jaar eerder als pul is geringd op Schiermonnikoog, vorig jaar heeft overwinterd in de Algarve en op de terugweg naar Nederland is gespot in de Gironde.

De rovers

Geen pleisterende **Zeearend** deze periode in ons gebied en daarom slechts een beperkt

Griel, 5 augustus 2016, Valburg

Foto: Rob Zweers

aantal waarnemingen. Op 18 september vliegt er een over de Stuwwal bij Ubbergen en een dag later eentje over de Millingerwaard. Een week later volgen meldingen uit de Hamert en opnieuw de Millingerwaard. Begin oktober vliegt voorlopig alweer de laatste over de Hamert. 2016 gaat de boeken in als een goed jaar voor de **Visarend**. Tussen eind juli en begin oktober kunnen ruim 200 meldingen worden opgetekend. Bij Milsbeek pleistert er zelfs eentje gedurende vrijwel de gehele maand augustus. Ook de **Wespendief** laat zich geregeld zien; tot aan 20 september, dan stoppen de meldingen abrupt. De **Zwarte Wouw** komt driemaal voorbij, eenmaal bij Malden en twee keer in de Millingerwaard. Doorgaans laat de **Rode Wouw** zich vaker zien, maar die laat het dit jaar behoorlijk afweten. Slechts een beperkt aantal wordt opgemerkt, allemaal tussen half september en half oktober. De **Roodpootvalk** moet het met één melding doen. Op 1 september vliegt een juveniele vogel over de Stuwwal. **Boomvalken** laten zich zien tot in de eerste week van oktober. Ze zijn dan inmiddels vervangen door het **Smelleken**. Deze snelle doortrekkers worden vooral opgepikt boven de diverse telposten. Een van de meest opmerkelijke waarnemingen in deze periode is die van een oplettende scholier die tijdens een schoolexcursie naar de Hamert een cirkelende **Steppekiekendief** ontwaart. Gelukkig weet hij de leraar te overreden om zoveel mogelijk foto's te maken, want daaruit kunnen overtuigende bewijsplaatjes worden gedestilleerd. Drie dagen later volgen opnieuw meldingen van de Steppekiek: boven Wijchen en boven de Bruuk worden ze overvliegend gezien. Op deze laatste plek volgt op 3 oktober nog een mogelijke waarneming. Zonder meer sensationeel is de ontdekking van een **Bastaardarend** op 16 oktober boven het Pikmeeuwenwater van de Hamert. Zes

waarnemers weten voldoende overtuigende foto's te maken van dit enorme dier dat lastig wordt gevallen door een groep groep kauwen. Als deze waarneming wordt aanvaard door het CDNA (Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna) is het de eerste echte in het werkgebied. Dat wil zeggen: er is een onvoldoende gedocumenteerde waarneming uit 1907 (!) toen bij Ressen een vogel werd geschoten. En in 2011 moet een gezenderde vogel ons gebied hebben gepasseerd, maar dat is toen door niemand opgemerkt.

Hoenderachtigen

Van de **Patrijs** worden familiegroepen van tien tot twintig vogels gezien in de Liendense Waard, bij Beugen, Katwijk en diverse plaatsen aan de noordkant van de Waal. Op een enkele plek kan tot half augustus de **Kwartel** gehoord worden. Dit jaar is dat het geval in de Bemmelse Polder, de Ooijpolder, de Bergerheide en bij Aijen. Ronduit verwend worden we dit jaar met de **Kwartelkoning**. Eerst op 9 juli hoort een waarnemer het karakteristieke crex-crexgeluid langs de dijk bij de Paardenweide in de Ooijpolder ("dat was lang geleden! Hartsprongetje") Tot 2 augustus is het genieten geblazen; er is zelfs even sprake van twee vogels. Opvallend is dat de vogel in de vooravond vaak nog voorzichtig roept en pas na 23:00 uur goed los komt door onafgebroken te roepen. Het **Porseleinhoen** kan natuurlijk niet achterblijven en meldt zich half juli met drie stuks een stuk verderop langs de dijk in de Kekerdome Waard. Zo kun je enige tijd in één kort fietsrondje van drie schaarse hoenderachtigen genieten: Kwartel, Kwartelkoning en Porseleinhoen! De **Kraanvogel** laat nog op zich wachten. Althans wat betreft grote groepen. In september wordt er eentje gehoord bij Boxmeer, in oktober vliegt er een langs Lent en zouden er negen ter plaatse zijn bij Groesbeek.

Steltlopers

Er komen opvallend veel meldingen voorbij van de **Bontbekplevier**. Ze worden op meerdere plekken gezien, maar de meest zekere plaats is het Nieuwe Heerenven. Hier zijn soms tot 24 vogels aanwezig. De **Goudplevier** wordt meestal overvliegend gezien. Alleen in de Liendense Waard, het Nieuwe Heerenven en de Kaliwaal zijn tot zeven exemplaren aan de grond. De **Zilverplevier** is in september enige tijd met twee vogels vertegenwoordigd op het Nieuwe Heerenven. Begin oktober is hier opnieuw een vogel ter plaatse. Op 19 augustus is op dezelfde plaats gedurende enkele uren een **Morinelplevier** aanwezig. Een **Kanoet** doet in de eerste week van september de Lentse Waard aan, waar hij zich ophoudt in een groep Kokmeeuwen. Tegelijkertijd verblijven op vrijwel dezelfde plek twee **Drieteenstrandlopers**. De **Kleine Strandloper** is in augustus en september vrijwel voortdurend aanwezig op het Nieuwe Heerenven en afwisselend in de Erlecomse Waard en de Kaliwaal. Later wordt de soort ook gezien in de Lentse Waard. De Erlecomse Waard is bovendien op 16 augustus de vindplaats van de enige **Temminck's Strandloper** in deze periode. De **Krombekstrandloper** komt opvallend vaak voorbij, onder andere bij KBP 5 en in de Lentse Waard ("een mooie vogel, bijna in de stad"). Opvliegende **Bokjes** komen voor in de Millingerwaard, bij Milsbeek en op de Hamert. De Houtsnip moet het doen met slechts vijf meldingen, waaronder een van een raamslachtoffer. Een **Grutto** met een manke poot verblijft tot eind september in de Waalstrang bij Lent. Zes overvliegende **Rosse Grutto's** op 5 september en nog twee boven de Hamert zijn de enige wapenfeiten van deze soort. De uiterwaarden bij Oeffelt zijn in juli het domein van een familie **Steltkluut**. Een

Steenloper zit op 20 augustus in de Leemput bij Milsbeek. Een week later zijn liefst vijf vogels slechts twee minuten ter plaatse in de Erlecomse Waard. In september volgt nog een waarneming van het Nieuwe Heerenven. Met de **Griel** is opnieuw sprake van een megasoort in ons gebied. Op 24 juli komt de eerste melding. Door elektronische invoer leek het aanvankelijk of het dier juist binnen onze gebiedsgrenzen werd gezien, maar helaas zat het dier aan de Arnhemse, dus verkeerde, kant van de Linge. Meestal is zo'n vogel weer snel vertrokken, maar dit exemplaar had het hier blijkbaar goed naar de zin. Op 1 augustus steekt het dier dan eindelijk de Linge over, om vervolgens weer even snel te verdwijnen. Tot tweemaal toe maakt de Griel, naar later blijkt, een uitstapje naar de stuw bij Driel (werkgebied VWG Arnhem). Gelukkig keert hij op 5 augustus terug naar de Meilanden in Valburg om daar een hele week te blijven! En waar hij zich geweldig goed laat zien. Het is deze eeuw pas de vierde Griel in ons werkgebied. Alle voorgaande keren was de vogel echter na een dag alweer verdwenen.

Meeuwen, sterns, uilen en aanverwanten

De **Zwartkopmeeuw** is even ter plaatse in de Erlecomse Waard en op het Nieuwe Heerenven en wordt overvliegend gemeld uit Wellerlooi. De **Dwergmeeuw** is eind augustus met twee aanwezig bij Milsbeek. Een week later zitten er acht bij het Reindersmeer en liefst 25 bij Wijchen. Een **Reuzenster** heeft op 17 augustus vermoedelijk overnacht bij de Leemput in Milsbeek. Boven de Bemmelse Polder vliegt half juli een **Grote Stern** en eind augustus is er een bij Slijk-Ewijk. Op 23 augustus verlaat de laatste **Zwarte Stern** de Oude Waal. Een **Dwergstern** wordt op 9 juli ontdekt bij de Liendense Waard en een week later is het raak in de Erlecomse Waard. De **Koekoek** houdt het eind augustus voor gezien,

het laatst op de Hamert. De **Zomertortel** laat zich in deze periode nog op verschillende plekken zien en horen. Op 9 september is nog een laat exemplaar aanwezig in Grave. Bij de **Kerkuil** vallen helaas de meldingen van doodgevonden vogels het meest in het oog. Dit betreft liefst negen waarnemingen, vrijwel allemaal verkeersslachtoffers. Bijzonder is de nachtelijke ontmoeting van een automobilist met een jonge **Oehoe** in de Ooijpolder. Een **Velduil** komt eind september voorbij op de Hamert. In oktober volgen Malden, de Lentse Waard, de KBP en opnieuw de Hamert. Zomerwaarnemingen van de **Nachtswaluw** komen uit Malden, Afferden, Groesbeek, de Hamert en van de Bergerheide. Er volgen ook nog enkele late meldingen: half september zit er een in de Groenlanden (Ooijpolder) en op 8 oktober nog een in de Millingerwaard. Op 2 juli is het druk in de lucht boven de Leemput bij Milsbeek. Tussen 7 en 11 uur vliegen hier bijna 600 **Gierzwaluwen** langs. De laatste wordt op 12 september genoteerd. Een **Hop** passeert op 31 augustus het strandpark van Slijk-Ewijk. Twee weken eerder is op de trektelpost in

Malden een **Draaihals** aanwezig. De volgende dag is hier opnieuw (of nog steeds) een vogel ter plaatse. Later komen er nog Draaihalzen voorbij in Molenhoek en langs de Kerkdijk in de Ooijpolder. De **Middelste Bonte Specht** laat zich in deze periode niet vaak zien. Tenzij je op de juiste plek woont. Een waarnemer heeft er meerdere keren een op het voederhuisje in zijn tuin.

Het kleine grut

Precies halverwege de maand oktober is er massale trek van de **Veldleeuwerik**. Op de 15e vliegen er 3700 over de Hamert. Een dag later stopt de teller bij Gassel-De Kampen pas bij 4800 en boven de Hamert worden er zelfs 5600 geteld. Weer een dag later krijgt Malden nog een toegift met 675 stuks. De laatste **Huiszwaluw** vliegt op 1 oktober over Groesbeek. De meeste **Oeverzwaluwen** zijn half september al vertrokken. Erg laat is dan ook de melding van twee vogels op 13 oktober in de Millingerwaard. Trek van de **Boerenzwaluw** is er de hele maand september. Op 2 september gaan er 1100 over de Hamert

Drieteenstrandloper, 6 september 2016, Lentse Waard

Foto: Rob Zweers

en op 25 september komen er bij Malden 750 in de boeken. Eind oktober worden nog steeds individuele vogels gezien. Waar anders dan boven de Hamert wordt op 5 oktober een **Grote Pieper** gezien. Alleen voor een geoefend oor valt de roep van een **Duinpieper** op. Zo wordt er op 24 augustus een opgemerkt bij Malden en drie dagen later een bij de Hamert. Ook in de daaropvolgende dagen kan er af en toe een worden bijgeschreven. Ook niet eenvoudig te determineren is de **Roodkeelpieper**. Op 16 september vliegt er een over Malden en een week later gebeurt hetzelfde in de Millingerwaard. In de eerste week van oktober volgen nog vier meldingen, allemaal van de telposten. Bijzonder is ook de **Oeverpieper** die op 6 oktober in de Lentse Waard verblijft. Eind augustus betekent trektijd voor de **Gele Kwikstaart**: op de 25e van die maand worden er 240 geteld boven Malden. In de Lentse Waard blijkt zich tussen de Gele Kwikken een **Engelse Kwikstaart** op te houden. Opnieuw (nog) geen influx van **Pestvogels**. Alleen op de Hamert zien

ze tot twee maal toe een vogel overvliegen. Het laatste **Paapje** laat zich dit jaar op 1 oktober bij Malden zien. Op 9 oktober wordt bij Siebengewald een **Groenlandse Tapuit** gevangen. Vier dagen later blijkt het dier hier nog steeds aanwezig. De najaarstrek van de **Beflijster** gaat bijna ongemerkt voorbij. Slechts een veertiental meldingen van overvliegende vogels komt voorbij, meestal van de telposten. Alleen op de Hamert wordt tweemaal een vogel aan de grond gezien. Al op 17 juli zit een vroege **Kramsvogel** in een houtwal bij Milsbeek; groepjes treffen we pas aan vanaf 7 oktober. Op 22 oktober worden er bij de Hamert 1850 geteld. Op dezelfde dag en dezelfde plaats gaan ook 660 **Koperwieken** voorbij, nadat de eerste zich op 21 september in Wijchen meldde. Een **Cetti's Zanger** is eind september ter plaatse bij Molenhoek. Met de **Graszanger** heeft De Bruuk een trekpleister van jewelste! Op 31 juli wordt de vogel hier ontdekt, op vrijwel exact dezelfde locatie als de vorige keer in 2011. De baltsvlucht oogt wat onbeholpen en de zang is tamelijk

Graszanger, 5 augustus 2016, De Bruuk

Foto: Wim van Zwieten

eentonig. Toch is dit geen beletsel voor enkele honderden vogelaars om te proberen een glimp van de vogel op te vangen.

Nog meer klein spul

Een **Rietzanger** laat zich de gehele maand juli zien bij het Nieuwe Heerenven. Meestal zit de vogel vlak voor het uitkijkplateau. De **Waterrietzanger** weet zich kennelijk ongezien door ons gebied te verplaatsen. Ze zijn er wel degelijk, getuige de ringvangsten in de Ooijpolder. Begin augustus was het drie keer raak. Begin juli zingt de **Grote Karekiet** in de Oude Waal nog steeds volop. Hetzelfde geldt voor de **Orpheusspotvogel** bij Mill. In Nijmegen wordt op 25 september een mogelijke **Grauwe Fitis** geclaimd. Bij de **Bladkoning** is zowaar sprake van een mini-influx. Op 30 september wordt de eerste aangetroffen in Malden en een dag later is het de beurt aan De Bruuk. Op meer plekken worden ze nu gezien. Op 6 oktober volgt het Goffertpark. Hier is de vogel, zij het met een flinke dosis geluk, tot de 21e te bewonderen. Een dag zijn er zelfs twee exemplaren aanwezig. Begin oktober zit een **Baardman** bij de Oude Waal. Later worden ze ook gezien bij Slijk-Ewijk, bij Tiengeboden en bij Linden. In een tuin in Beuningen foerageert even een **Witkopstaartmees** in een groepje gewone Staartmezen. Drie keer komt de **Buidelmees** voorbij, in juli in Grave, in augustus in de Bemmelse Polder en in oktober in de Hamert. De **Wielewaal** laat zich nog tot half augustus horen bij de Hamert. Hier worden begin juli ook jongen van de **Grauwe Klauwier** waargenomen. De **Klapekster** is stipt op 1 oktober terug op de Hamert. Korte tijd later worden ook het Circul van de Ooij, de Ullingse Bergen bij St Anthonis, de Bergerheide en de trektelpost bij Malden bezet. Op 27 augustus zien vier waarnemers in de Stadswaard bij Nijmegen een **Notenkraker** voorbij komen.

De **Raaf** is inmiddels geen ongewone verschijning meer. Maar de waarneming van een groep van liefst zestien vogels over het Pikmeeuwenwater van de Hamert komt in de analen met de vermelding “bizar”. Een **Noordse Goudvink** laat zich eind oktober horen in Malden. In Nieuw-Bergen is op 30 augustus even een **Europese Kanarie** ter plekke. Een paar dagen later wordt er een gezien bij Weurt en bij het scheiden van de markt nog een in de Millingerwaard. De **Barmsijs** komt vooral in oktober regelmatig voorbij, meestal opgemerkt op een telpost. Hetzelfde geldt voor de acht noteringen voor de **Ortolaan**. De **Ijsgors** vliegt liefst vijf keer over de Hamert en komt eenmaal voorbij in Milsbeek. Een kleine vogel die optrekt met een Rietgors kan worden afgemaakt als **Dwerggors**. Met dank aan geluidsopnames die het mogelijk maken om sonogrammen te vergelijken. Een **Grauwe Gors** die op 30 oktober over de Hamert vliegt is ook nog juist op tijd om in dit overzicht te worden opgenomen.

Slotakkoord

Met Griel, Graszanger en Bastaardarend als opzienbarende soorten is deze periode al zeer geslaagd. Maar de koek is nog niet op want op de valreep dient zich nog een megasoort aan. Een waarnemer loopt nietsvermoedend met vrouw en kinderen langs de Nijmeegse Waalkade als zijn aandacht wordt getrokken door een **Kuifaalscholver**. Deze soort kennen we van de kust en hij wordt slechts sporadisch in het binnenland aangetroffen. Het is dan ook voor het eerst dat de soort in ons werkgebied wordt gezien. Nog dezelfde middag spoeden velen zich naar de Benedenstad. Zoveel haast blijkt echter onnodig want de vogel voelt zich op zijn gemak in de stad. Bij het schrijven van dit overzicht is hij nog steeds aanwezig.

Activiteitenoverzicht december t/m februari

Naar verwachting komen er voor de komende maanden nog nieuwe activiteiten bij. Deze worden altijd aangekondigd in de agenda op de website: www.vogelwerkgroepnijmegen.nl/agenda

Zaterdag 7 januari: Big Day Wintereditie

Tussen 08:00 en 17:00 doen meerdere teams een poging om zoveel mogelijk vogelsoorten waar te nemen in het werkgebied. Aansluitend een afsluitende borrel in Café de Kroon. Meer info over spelregels en opgeven, zijn te vinden op de website.

Donderdag 9 februari: Visueel Jaaroverzicht 2016

Onder leiding van Bram Ubels kijken we samen terug op het vogeljaar 2016. Daarbij zullen alle fotografische hoogtepunten van leuke, schaarse en zeldzame (vogel)soorten de revue passeren. In de pauze en na de diavoorstelling is er ruimte om bij te kletsen onder het genot van een nootje en drankje. Info over de locatie volgt te zijner tijd op de website. Aanmelden is niet nodig.

Zaterdag 18 februari: Excursie Zuid-Holland & Zeeland

Op en rond de zoute wateren van de Nederlandse Delta overwinteren tal van leuke soorten die bij ons in de regio niet of enkel als zeldzame gast te zien zijn. Het is inmiddels een traditie geworden om iedere winter een dag met de VWG te vogelen in Zuid-Holland en Zeeland. Dit jaar zal deze excursie plaatsvinden op zaterdag 18 februari onder leiding van Jos van Oostveen. De dag staat in het thema van zeevogels, ganzen en steltlopers. Denk daarbij aan soorten als IJseend, Kuifaalscholver, IJsduiker, Roodkeelduiker, Kuifduiker, Roodhalsgans, Zwarte rotgans, Rosse Franjepoot, Zwarte Zeekoet en wie weet wat er verder nog opduikt. Daarnaast worden doorgaans grote aantallen algemenere soorten waargenomen en daarmee is deze excursie ook voor beginnende vogelaars erg boeiend. 07:00 uur vertrek vanaf het Hollands-Duits gemaal. Zie de website voor meer info en opgave.

Wil je zelf een excursie geven voor onze Vogelwerkgroep, neem dan contact op met Bram Ubels (bramubels@hotmail.com)

Sluitingsdatum kopij volgende Mourik: 1 februari 2017
--